ՍԻՕՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՑ

ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1875

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

ՅՈՒՆՎԱՐ

Նոր ՏԱՐԻ. — Խորհրդածութիւն կենաց և մահուան վրայ. 1–4
Մարգարէական յարակցութիւն ընդ մէջ Հին և Նոր Կտակարանաց. (Շար. և վերջ). 5–10
Յիշատակարան և երկու դէպք 10–12
Հոգի ժողովրդոց. 12–14
Բդեշխ մը և երեք բարեկամներ 14
Մաղաքիա վարդապետ. 14–15
Ազդեցութիւն Ազգային պարբերական հրատարակութեանց 15–18
Մեղայ Աստուծոյ. 18–19
Աշուն. 19–21
Հայր մեր. 21–22
Գրոց ու Բրոց. 22–24
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. 24

ՓԵՏՐՎԱՐ

Տօն նահատակութեան Ս. Վարդանանց և հանդէս ժառանգաւորաց Վարժարանի. 25–31
Պատմական յիշատակարան. 32–37
Հրովարտակ Ալիի. 37–39
Վարդապետութիւն և բարոյական. 39–41
Տեղեկութիւն Գօթայից. 41–44
Խոստովանութիւն Տէրոյենց Պատուելւոյն, 44–45
Մահացուցակ. 45–46
Տխուր դէպք մը. 46–47
ՋԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. 47–48

ՄԱՐՏ

Կրթութիւն ժողովրդեան. 49–54
Մարդկային սեռի կատարելագործութիւնն. — Քննութեան բարոյական օրէնք. 54–58
Երգող Թռչուններ. 58–59
Սրինգ հովուական. 59
Արձան յաւերժական սիրոյ 'ի պալի մահ. 60–61
Տեղեկութիւն Բեթլէհէմի ազգայնոց վերայ. 61–64
Կիւրին. 64
Սոխակ Հայաստանի. 65–66
Տ. Տ. Մկրտչ սրբազնակատար Կաթողիկոս Կիլիկիոյ. 66–67
Պատրիարքական Պէրաթ. 68–70
Մալականք և Դուխաբորք. 70–71
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. 71–72
Նոր հրատարակութիւն. 72

ԱՊՐԻԼ

Կրթութիւն ժողովրդեան 'ի Զուիցերիա. (Շարունակելի). 73–76
Կրկնամկրտութիւն. 76–78
Դպրոցական հանդէս. 78–83
Հնդկաստանի Հայերը. 83–85
Հերքումն սխալ հրատարակութեան. 85–86
Վարչական ծանօթութիւն. 87–88
Վէճ 'ի մասին Հայոց Եկեղեցական ձայնագրութեան. 88–89
Հակադրութիւն բարառնաքար ոգեալ ոտանաւոր չափով յԱնտոնէ արեղայէ Տփխիսեցւոյ 90–96

ՄԱՅԻՍ

Կրթութիւն ժողովրդեան 'ի Զուիցերիա. (Շար. և վերջ). 97–101
Ատենախօսութիւն Տ. Ներսէսի Ամեն. Պատրիարքի Կոստանդնուպօլսոյ. 102–105
Միրզա առ Մասիս. 106
Մասիս առ Միրզա. 107–109
Քննութիւն աստուածաբանութեան վարդապետի (Դօքտորի) աստիճան ստանալու համար 110–114
Կոյս 'ի լեառն Ձիթենեաց. 114–115
Նոր ընկերութիւն 'ի Դամասկոս 115–117
Քրիստոնէութիւն 'ի Հնդիկս 118–119
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. 119–120

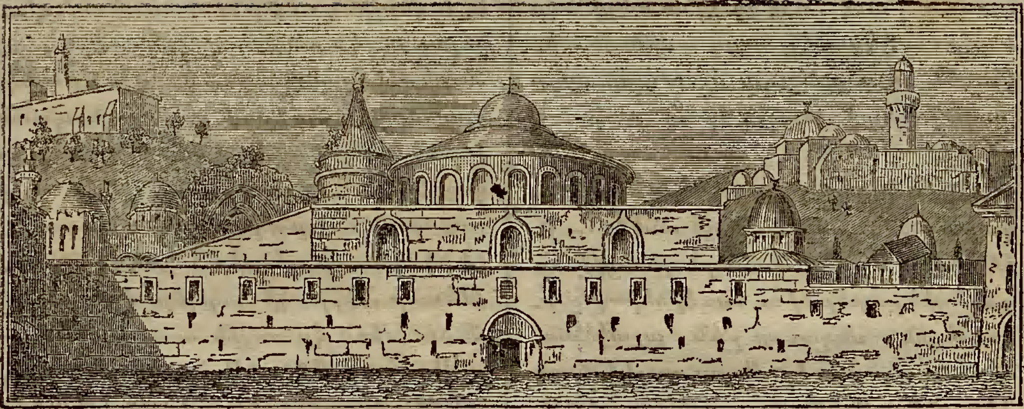

ՍԻՕՆ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
Թիւ 12․

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 31
1875․

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԿՐԹԱՐԱՆ
ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԻՑ

ԴԱՍ Է․

ՏԱՃԱՐԻ ՔԱՐԵՐԸ

«Տեսանէ՞ք զայդ ամենայն»։ Մատ․ ԻԴ․ 2․
Մարկ․ ԺԳ․ 2։ Ղուկ․ ԻԱ․ 6․

Յիսուսի Քրիստոսի սոյն խօսքն մի յանդիմանական խօսք է․ բայց ոչ դառն, այլ ծանր և ազդու։ Աշակերտները Յիսուսի հետ Տաճարն կը մտանեն, շինութեան գեղեցկութենէն, շքեղութենէն և հաստատութենէն կը յափշտակւին, սակայն նոր չէր, որ կը տեսնէին զայն, և լռութեամբ զարմանալն բաւական չը համարելով կը հարցափորձեն իրենց Վարդապետն, կը հրապուրեն, որպէս զի նա ևս իրենց պէս զարմանայ, նշմարել տալով, որ այս շէնքն զարդարուած է գեղեցիկ քարերով և աշտարակներով։ — Յիսուս փոխանակ նոցա հետ զարմանալու, ՚ի պատասխանի նոցա հարցման,

այսպէս կ'ասէ. “Այդ շինուածքի՞ն կը նայիք. — Տեսանէ՞ք զայդ ամենայն. եկեսցեն աւուրք՝ յորս ոչ թողցի այդր քար 'ի քարի վերայ, որ ոչ քակտեսցի”։

Եթէ կամենանք աշակերտներն արդարացնել՝ այսպէս պիտի ասենք. — Եթէ նոքա, որք տաճարն շինեցին եւ գեղեցիկ քարերով ու նուէրներով զարդարեցին, մեղաւոր չ'են, աշակերտներն եւս առաւել մեղաւոր չեն նոյա ձեռակերտին վերայ զարմանալով։ Առաջին խնդիրն այս է, որ իմանամք թէ պատշա՞ճ էր արդեօք, որ այն շէնքն գեղեցիկ լինի. եթէ գեղեցկութեան պատշաճաւորութիւնն ընդունինք՝ զարմանալն նորա հետեւանքն է. վասն զի գեղեցիկն շինուած է արդէն զգալու և զարմանալու համար։ Գեղեցկութիւնն զգալն, գեղեցկութեան վերայ զարմանալն այնչափ բնական է, որ այն տպաւորութեանն դիմադրելն անկարելի է։ Այն տաճարի շէնքն զարդարուած էր ամենայն ճարտարութեամբ. բան մի զանցառութեան արուած չէր. այնպէս որ տակաւին ներս չը մտած՝ այն սրբավայրի սեմէն իսկ մարդ կը յափշտակուէր և կը սքանչանար։ Կարող ենք ասել, որ Մեծին Հերովդէսի ձեռքով շինուած այն տաճարն, որ Զօրաբաբելի շինած տաճարի տեղւոյն վերայ էր, թէ՛ մեծութեամբ, թէ՛ շքեղութեամբ և թէ՛ փառաւորութեամբ կը գերազանցէր ոչ միայն երկրորդ, այլ նոյն իսկ առաջին տաճարէն անգամ։ Տաճարն շինուած էր երեք տափարակներէն ամենէն բարձրագունի վերայ, որոնք միացած էին իրարու հետ ընդարձակ աստիճաններով և սիրուն գաւիթ մի կը ձեւացնէին երկկարգ և եռակարգ սիւներով։ Այն միաւորուած սիւնազարդ գաւիթներու վերայ կ'երեւէր սրբավայրի խոկական գաւիթն։ Այս վերջին գաւթի [illegible] սիւներու մէջէն անցնելով կը մտնէին տաճարի մէջ, որոյ հարիւր կանգուն բարձր պատերն և նոյնչափ լայն շրջապատն թանկագին մարմարիոնէ էին, որ կը փայլէր եւ կը փայփայէր իբրեւ ոսկի շողշողուն։ Սրբավայրն կը շրջապատէին կողմնակի շէնքեր, յանկարծութեամբ, երրակի յարկերով, և աւելի մեծութիւն կու տային տաճարէին։

Այնքան մեծութիւն, այնքան շքեղութիւն, որոյ լոկ նկարագրութիւնն կը յափշտակէ զմարդ, միթէ կարո՞ղ էր չ'ազդել աշակերտաց երեւակայութեան վերայ. և միթէ պիտի չը ներէի՞նք մենք, երբ կ'աղաղակեն. Վարդապետ, տես թէ ի՞նչպիսի քարեր են. ի՞նչ նուէրներ և ո՞րպիսի շինուած։

Թողունք հին տաճարի նկարագրութիւնն և ներկայի վերայ խօսինք։ Ո՞ր քրիստոնեայն է, որ չը զարմանար, երբ կը մտնէ մի հոյակապ եկեղեցւոյ մէջ, որ զարդարուած է ամենայն շքեղութեամբ և փառաւոր ու հմուտ ճարտարապետութեամբ։ Թէպէտ շինողներն մեռած են, բայց գոգցես կը խօսին տակաւին. գոգցես իրենց խորհուրդն ու մտածութիւնն միացած է իրենց ձեռակերտին հետ. գոգցես նոցա աստուածպաշտութեան շունչն կը շնչէ յամենուստեք և կը քարոզէ դարուց 'ի դարս։ Ո՞ր քրիստոնեայն է, որ այս ամենն տեսնելով չ'ասէ իր մերձաւորին՝ աշակերտաց նման. տես ի՞նչ գեղեցիկ քարեր են եւ ի՞նչ գեղեցիկ շինուած. և զայս ասելով չ'ենթարկէ զինքն Տէրոջ յանդիմանական խօսքին. “Այդ քարերու և շինուածի գեղեցկութեանն կը նայի՞ք”։

Երբ մեր հոգին մեր նայուածքէն աւելի հեռի չերթար. երբ մեր հոգին կանգ կ'առնու այն տեղ, ուր մեր նայուածքն սխալուած է կանգ առնուլ. երբ արտա-

.քին նշաններն կամ նշանակներն, ձեւերմէջն անտեսանելին իրերն մեր հոգին կը գերեն. երբ արտաքոյ շքեղութիւններն մեր սիրտն երկրի հետ կը կապեն՝ փոխանակ դէպ 'ի երկինքն բարձրանալու. միով բանիւ երբ մեր հոգին մեր նայուածքէն առաւելութիւն չ'ունի, միթէ Յիսուս Քրիստոս յանդիմանելու խրատունք չունի : Այս պատճառաւ էր, որ Յիսուս Քրիստոս յանդիմանեց իւր աշակերտներն : Նա կարդաց նոցա սիրտն ու միտքն. նա տեսաւ նոցա հոգւոյն մէջ ցանկութիւն մարմնոյ, ցանկութիւն աչաց և հպարտութիւն կենաց. որոնք միմեանց երեք շղթաներ են, որոնք Աստուծոյ թշնամին ալինդ կը կապէ զմեզ արտաքին խաւարի հետ : Յիսուս կը տեսնէր որ աշակերտաց զարմացման մէջ, աշակերտաց բացագանչութեան մէջ հաւասարապէս կը խօսէին մարդն և հրէայն : Մարդն՝ որ յափշտակուած էր ամէն բանով, ինչ որ կ'երեւէր և կ'արհամարհէր, ինչ որ չ'էր երեւիր. Հրէայն՝ որ կը պարծէր արտաքին շքեղութեամբ կրօնական պաշտաման, որոյ ներքին խորհուրդն, ներքին իմաստն վաղուց արդէն խաւարած էին իւր սրտէն և մտքէն և ինքն յամառութեամբ կապուած էր օրինաց հետ, այսինքն ըստ տառերի հետ, և այս այն վայրկենին, յորում սոյն օրէնքն ամէն ժամանակէն աւելի ստուեր էր. վասն զի ամենայն ինչ լրումն առած էր գալստեամբ Յիսուսի Քրիստոսի : Կը տեսնէր ահա Յիսուս աշակերտաց հոգւոյն մէջ մարդն իւր ցանկութեամբ և Հրէայն իւր պարծենկոտութեամբ. ուստի և կ'ասէր. "Այս քարերուն և շինուածին կը նայիք : Ի՞նչ են այս քարերն, եթէ ոչ փոշւոյ եւ աւազի հատիկներ, որոնք այն պատճառաւ միայն մեծ կ'երեւին, որովհետեւ դուք փոքր էք : Ի՞նչ են այս նուէրներն, որոնք կամ երկիւղիւ, կամ սնափառութեամբ, եւ կամ սովորութեամբ ; բռնի կորզուած են այն հոգիներէն, որոնք չը կամեցան զինքեանս Աստուծոյ նուիրել : Ի՞նչ է այս մարմարիններու, ոսկեզրուագներու եւ այս ամէն զարդերու փայլուն պատրանքն, որոց բարեպաշտական իմաստն վաղուց արդէն մոռցուած է : Այս անոտի շքեղութեանց կը նայիք. այս է որ ձեր սիրտն գրաւած և յափշտակած է :

Բայց յայսմանէ մի պարագայ եւս կար, որ մասնաւորապէս պատեհութիւն կընծայէր Տիրոջ յանդիմանական խօսքերուն : Յիսուս ինքն ևս տաճարէն ելնելով մի բան տեսած և աշակերտներուն ցոյց տուած էր, որոնք առանց Յիսուսի և ոչ նայելու անգամ արժանի պիտի համարէին : Ի՞նչ էր այս, եղբարք. մի՛լ էր, որ Յիսուսի նայուածքին ուշադրութիւն իւր վերայ գրաւած էր :

Սա էր մի աղքատ կին, որ ողորմութեան գանձանակին մէջ ձգած էր մի լումայ, այսինքն ինչ որ ունէր եւ կարեւոր էր իրեն զայն կարօտելոց օգնութեան նուիրած էր : Յիսուս Քրիստոս նշմարել տուած էր իւր աշակերտաց սոյն առատաձեռնութիւնն, որ, ըստ իւր դատողութեան, աւելի մեծ էր քան հարստութեան ամենառատ տուրքերն : Այն ինչ Յիսուս մարդասիրութեան սոյն սրտաշարժ օրինակն աշակերտաց աչաց ներկայացուցած էր, և այն ինչ մի պարզ և ազդու խօսքով մտածութեան գեղեցիկ նիւթ տուած էր աշակերտաց, ահա այս փափուկ ժամուն մէջ, և գուցէս 'ի պատասխանի Յիսուսի խօսքերուն, աշակերտք եւս կը հրաւիրեն իրենց Վարդապետն, որ իրենց հետ զարմանայ տաճարի շքեղութեան վերայ : Որպէս թէ կամին ասել իրենց Վարդա-

պետին. — Դու զայն արժանի համարեցիր ուշադրութեանդ և մեք զայս արժանի համարեցինք մեր ուշադրութեան։ Դու կը նայիս պարզ հոգւոյն, որ զինքն կը նուիրէ. իսկ մեք կը նայինք շքեղ քարերուն։ Քո սիրած տեսարանըն է բարոյական մեծութիւնն ու գեղեցկութիւնն. իսկ մեզ հաճելի տեսարանն է նիւթական գեղեցկութիւնն ու մեծութիւնն։ Հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրպագութեան մի գործըն անգամ կը յափշտակէ, կը կորզէ զքեզ այս արտաքին պաշտաման փառաւորութենէն, որ կը կատարուի սոյն շրջապատին մէջ. իսկ զմեզ սոյն արտաքին շքեղութիւնն կը գրաւէ և մեր տեսութիւնն գերելով կը հեռացնէ այն հոգւով և ճշմարտութեամբ աստուածպաշտութենէն, որով միայն կը փառաւորի մեր Երկնաւոր Հայրն։ Եւ ոչ միայն մեր բնազդումն կը տանի կը հեռացնէ զմեզ այն կէտէն, զոր դու կը նշմարես. այլ այնքան յափշտակուած ենք, որ նոյն իսկ քո ազդարարութիւններդ անկարող կը լինին դէպ 'ի քո դիտած կողմն դարձնել զմեզ։ Դու տեսցիր, ահա այն բանին վերայ պէտք է զարմանալ. իսկ մեք կ'ասենք. ահա այս բանին վերայ կը զարմանանք։

Այս խօսքերուն, այս մտածմունքներուն էր, որ պատասխանեց Յիսուս. Այդ բանե՞րն կը նայիք. ա՞յդ կը զարմացընէ զձեզ։ Տակաւին քանի՞ քանի՞ խօսքեր կարող էր յաւելուլ Յիսուս։ Ո՞րչափ պատրաստի փաստեր ունէր, զորս, եթէ պատշաճ դատէր, կարող էր 'ի կիր առնուլ և յանդիմանել թէ աշակերտաց ապշութիւնն և թէ նոյա գրաւումն ու մտքի զբաղումն։ Բայց Յիսուս ոչ շատ խօսքեր կը սիրէր և ոչ փաստաբանել։ Մի հասարակ խօսք, մի ապացոյց 'ի միջոյ բազմաց, բաւական կը համարէր նա. բայց 'ի հարկէ այս մի խօսքն եւս միշտ վճռական էր և հաստատ, միշտ ուժգին էր և ազդեցիկ. միով բանիւ, ինչպէս առհասարակ աստուածային խօսքերու համար, կը թափանցէր մինչեւ սրտի և մտքի յետին ծալքերն, մինչեւ ոսկերաց յօդերն եւ ուղեղն։ Յիսուս մի խօսք միայն կ'ասէ ուրեմն, և ահա նոյն խօսքն. «Եկեսցեն աւուրք, յորս ոչ մնասցէ այդր քար 'ի քարի վերայ, որ ոչ քակտեսցի»։

Այս յիշուած քայքայումն, այս աւերն ու կործանումն յանկարծադէպ է, ուժգին և սոսկալի։ Սա այն աւերն չէ, զոր տարիներն ու դարերն կ'անեն անզգալի կերպիւ։ Այս աւերումն այնպիսի մի թշնամւոյ գործ պիտի լինի, որ ժամանակի թշնամութենէն, ժամանակի սպառումէն աւելի անհամբեր է։ Եւ որովհետեւ ոչ ոքի մտքէն չ'անցնիր, որ սոյն տաճարն քակուի այն ժողովրդեան ձեռքով, որ զայն կառուցած է, իրեն համար փառք ու պարծանք կը համարի և կ'ընդունի զայն իբրև վառարան ազգայնութեան. ուրեմն խօսքն մի այլ ժողովրդեան վերայ է, մի արշաւանաց և աշխարհակալութեան վերայ է։ Այս միակ խօսքըն իսկ կը բանայ աշակերտաց մտածութեան համար մի սոսկալի տեսարան նախատանաց, աւերածոց և ահաւոր տառապանաց։ Սոյն խօսքն թերեւս կը պարունակէ իւր մէջ Եբրայեցի անուան և ժողովրդեան սպառըսպուռ ջնջման մարգարէութիւնն։ Աստուածային մարգարէն մի կէտի վերայ միայն լռութիւն կը պահէ։ Նա չը յայտնէր թէ ե՞րբ պիտի պատահին այս բաներն։ «Եկեսցեն աւուրք» կ'ասէ նա. բայց իսկոյն ազատ թռիչ տալով այն մարգարէութեանն, որ կ'եռայ իւր սրտին մէջ, նա խիստ լաւ կը հասկացնէ նոյա թախծեալ սրտերուն,

որ այս ապագան շատ հեռի չէ և այն Տաճարն, որ ամսուն առջեւ է բոլոր յիշատակարանաց մէջ, քանզի յիսուն տարի չըկայ, որ շինուած է, այս Տաճա-րըն այլ եւս յիսուն տարի պիտի չը տեւնէ .

Սակայն եթէ Տաճարի կործանու-մէն չ'ենթադրի անգամ՝ երկրի աւե-րումն եւ ժողովրդեան սպառսպուռ ջնջումն, և եթէ այս բաներէն ոչ մին մօ-տալուս լինի, դարձեալ Յիսուսի Քրիս-տոսի պատասխանն չը կորուսանէր բնաւ իւր իմաստն ու զօրութիւնն ։ Այն-պէս ընդունինք, որ իրր թէ Տաճարն պիտի կործանի ոչ թէ յանկարծահաս պատահարաւ, այլ յոլով տարիներու-լուս և դանդաղ յաջորդութեամբ ։ Սակայն ճշմարիտ է դարձեալ, որ երբ կ'ասէ Յիսուս իւր ունկնդիրներուն (որոնք ինքեանք իսկ գիտեն որ այնպէս է) թէ պիտի գան օրեր, որ այն հո-յակապ շինուածի քարն քարի վերայ պիտի չը մնայ, այս խօսքերով մեր Տէրն լոկ զին կ'արդարացնէ այն ծանր եւ քաղցր կշտամբանքն . «Այդ շինուածի մեծութեանն ու գեղեցկութեա՞նն կը նայիք» ։

Աքանչելի՜ խօսք, որ իւր մէջ կը բովանդակէ ամէն ապացոյց ։ Յաւի-տենականութիւնն ու ճշմարտութիւնն անբաժան են, ինչպէս և ստութիւնն ու խարխլութիւնն ։ Ինչ որ ճշմարիտ է՝ յաւիտենական է . իսկ ինչ որ յաւի-տենական չէ, էութիւն չունի, այլ լոկ երեւոյթ և անուն ։ Ամէն ինչ որ կ'երեւի՝ Աստուած ստեղծած է չ'ե-րեւցածներէն ։ Հոգին, որոյ վառարանն է Աստուած, յառաջ էր քան զնիւթն և էր առանց նիւթոյ ։ Նիւթն ստեղ-ծուեցաւ միայն նորա համար, որ լինի գործի ստեղծեալ հոգւոյ, լինի ձեւ նորա կենդանութեան և առարկայ նո-րա գործունէութիւնն ։ Բայց նիւթն բնաւ ներքին բուն և բացարձակ ար-ժէք չունի ։ Նիւթն իւր ունեցած բո-լոր արժէքն կ'ընդունի իւր նպատակէն և իւր կիրառութենէն ։ Հոգին միայն, որ բղխած է Աստուծմէ, որ նման է Աս-տուծոյ, որ ընդունակ է Աստուծոյ հետ միանալու, հոգին միայն է անմահ . վասն զի արժանի է անմահ լինելու ։ Մի հատ հոգին բովանդակ աշխարհ կ'արժէ ; կամ աւելի պարզ ասենք, ոչ միայն բովանդակ ներկայ աշխարհս, այլ եթէ սորա նման ուրիշ շատ աշ-խարհներ եւս լինին, չեն կարող հա-մեմատիլ և կշռուիլ մի հատ հոգւոյ հետ ։ Հոգին միայն արժանի է մարդոյ գլխաւոր ուշադրութեան . վասն զի նա Աստուծոյ գլխաւոր ուշադրու-թիւնն յինքն գրաւեց ։ Եւ քանի որ հոգին և ամէն ինչ որ հոգւոյն կը վե-րաբերին անտեսանելի են, կարող ենք ասել ճշմարտութեամբ, որ միայն ան-տեսանելի բաներն են արժանի զննու-թեան, և կերպիւ իւիք, պէտք է իս-պառ կոյր լինել միւս մնացած բանե-րու համար ։

Եւ ահա այս պատճառաւ այրի կնոջ լուման, որ առանց աղաղակի և հռչակի ողորմութեան գանձանակն ըն-կաւ, ուշադրութեան աւելի արժանի էր քան թէ Տաճարի զարդերն և քա-րերն ։ Այս մի լոկ լումայ չէր՝, այլ հո-գւոյ մի աներեւոյթ շարժումն, որ կ'ե-րեւէր ողորմութեան այն լումային մէջ ։ Այս ներքին շարժումն էր, որ մեծ էր գործէն, շատ մեծ էր նոյն իսկ Տաճա-րէն և Տաճարի ամէն շքեղութենէն, ամէն աստիճաններէն, գաւիթներէն, կամարներէն, հսկայաձեւ պատերէն և պարիսպներէն ։ Եւ ոչ միայն այսչափ, այլ բաղդատութեան առնուլն անգամ՝ անիրաւութիւն է ։ Աշակերտներն, ե-թէ կամենան, կարող են այն Տաճարն կառուցանող խորհուրդն համեմատել

այն խորհրդոյ հետ, որ այրի կնոջ ձեւքէն դանկն 'ի գանձանակն ձգել կը տայ։ Բայց աշակերտներն հեռի են այսպիսի համեմատութեան վերայ մըտածելէն։ Եթէ մտածելն իսկ, մենք նոյս համեմատութիւնն պիտի ընդունէինք միայն այրի կնոջ գործն գովելու համար։ Վասն զի այն պերճաշուք Իշխանն, որ իւր գանձուց աւելորդով կամ իւր հպատակաց յամրօրէն յանկի փոխարկուած քրտինքով կանգնեց այն Տաճարն, եթէ համեմատենք այս այրի կնոջ հետ, որ ծածկաբար մարդասիրութեան գանձանակի մէջ կը ձգէ “ի կարօտութենէ իւրմէ զամենայն զկեանս իւր”, ինչպէս կ'ասէ Յիսուս Քրիստոս. եթէ համեմատենք այս երկուսն, ինչ անհուն տարբերութիւն կը տեսնենք։ Որչափ մեծ է այս աղքատ այրին և որչափ փոքր է այս մեծ Իշխանն միահեծան։

Իւրաքանչիւր անհատի հոգւոյ մէջն է, որ պէտք է որոնել իւր մէն մի գործոյ իսկական չափն ու ճշմարիտ անունն, կամ, այլապէս ասենք, հոգւոյ գործքերն են միայն ճշմարիտ գործքեր։ Այս այն գաղափարներէն մին է, որուն զգայական առարկայից տիրապետութիւնն չը թողուր որ հասնինք առանց դժուարութեան. եւ սակայն անհրաժեշտ պէտք է որ զգայական տիրապետութեանն յաղթենք և բարձրանանք դէպ 'ի հոգեկան գաղափարներն, եթէ կը փափաքինք կեալ ըստ ճշմարտութեան և ըստ Աստուծոյ։ Մեք բացառիկ կերպիւ և յատկապէս գործ կ'անուանենք ամէն պաշտօն, զոր կը կատարէ մեր կամքն մեր ուժով կամ մեր մարմնաւոր կարողութեան միջոցաւ, որով մեզմէն արտաքոյ որ և իցէ փոփոխութիւն մի կ'արտադրի։ Իսկ գործ չենք անուաներ, այլ մտածութիւն, խորհուրդ, զգացումն, իղձ և փափաք այն ամէնն, ինչ որ կ'անցնի մեր հոգւոյ մէջ, կամ ինչ որ կը կատարէ մեր հոգին առանց մարմնաւոր ուժոյ օգնութեան և առանց որ և իցէ փոփոխութիւն մի արտադրելու արտաքին աշխարհի մէջ։ Օրինակի համար, երբ վճռական դիտաւորութիւններ կ'ունենանք մենք և մեր կամքէն անկախ արգելքներով կատարումն կը խափանուի, մեք կը կարծենք որ բնաւ չը գործեցինք։ Եւ սակայն այն դիտաւորութիւններն ոչ միայն գործքեր են, (վկայ այս բանիս մեր խիղճն, որ իսկոյն կը խայթէ զմեզ երբ վատ են), այլ իսկապէս կատարուած ճշմարիտ գործքեր են։ Մեր արտաքին գործքերըն միայն նշանակ և յայտնութիւն են ներքնոյն և սրտերուն նայող և քննող դատաւորի համար (յաչս որոյ արտաքին փոփոխումն կամ արտադրութիւնըն մեծ նշանակութիւն չունի) ոչ այլ ինչ են արտաքին գործքերն եթէ ոչ աւելի զօրեղ կամ նուազ կերպիւ յայտնուած շարժումներ մարմնաւոր անդամոց։ Մեք ոչ թէ պիտի դատուինք մեր նիւթական կամ արտաքին գործքերով, այլ մեր 'ի ներքուստ կամեցածներով — մեր հոգւոյ գործքերով։ Վասն զի, չէ ասուած թէ մենք վարձ կամ պատիժ պիտի ընդունինք այն գործոյն համար ինչ որ մարմնով գործածենք, այլ ինչ որ մարմնոյ մէջ կամ հոգւով գործած ենք։ Մեր արտաքին գործքերն ներքնոյն ձեւերն են ու նըշաններն, յայտարարներն են ու վկայութիւններն։ Եւ այս իմաստիւ է, որ չէ կարելի անտարբեր համարել այս ինչ կամ այն ինչ գործած գործն. վասըն զի, նախ՝ այս մի ապացոյց է, որ մենք կամեցած ենք սյս ինչ կամ այն ինչ բանն. և երկրորդ՝ որ 'ի ներքուստ ծնեալ այն գործքերն լաւ կամ վատ ազդեցութիւն կ'ունենան անշուշտ

մեր ներքին մարդուն վերայ, նայելով այն գործոյ լաւութեանն կամ վատութեանն ։ Բայց պարտինք իմանալ, որ ամեն ժամանակ մեր ներքին գործն է, որ պիտի դատուի, միայն է, որ պիտի քննուի ։ Եթէ այսպէս չըլլներ, պիտի ասէինք ուրեմն թէ այն մարդն, որ ներքին կարողութիւններ ունի, բայց արտաքին գործելոյ միջոցներէ զրկուած է, պիտի չ'ենթարկուի դատաստանի. և թէ՝ այն մարդն որ իւր յղացած և կամեցած բարին և կամ չարն կարողացած չէ գործ դնել, հաշիւ պիտի չը տայ ուրեմն ոչ բարւոյն և ոչ չարին համար ։ Եթէ այսպէս ենթադրենք, այնուհետև կ'ոչնչանայ ամեն պատասխանատուութիւն եւ ամեն բարոյականութիւն ։ Բայց այսպէս չէ ։ Մարդն արտաքին գործքերն կը դատէ. իսկ Աստուած ներքինն. այս իմաստիւ է որ հաստատապէս կ'ասեն՝ Աստուած սըրտերն կը դատէ կամ սրտին կը նայի ։ Եւ մեք խեղճ մարդիկներս իսկ, միթէ մեք ևս, ըստ մեր կարողութեան, սրտին չե՞նք նայիր ։ Միթէ հարիւրաւոր անգամ դատաստան չե՞նք արած՝ թէ այս ինչ ոճրագործն պակաս յանցաւոր է (ըստ որում ակամայ գործած է ինչ որ գործած է) քան թէ այն ինչ պարզ յանցաւորն, որ կամովին գործած է, ինչ որ գործած է ։ Այսպէս ուրեմն, շարունակելով գործ անուանել ինչ որ ամեն մարդիկ կ'անուանեն, և հասարակաց լեզուին մէջ իրարմէ որոշելով գործն ու խորհուրդն կամ մտածութիւնն, իրաւունք ունինք ասելու, որ իսկապէս մեր կամաւոր խորհուրդներն են մեր ճշմարիտ գործքերն. իսկ մեր արտաքին գործքերն են միայն նշանակներ կամ յայտարարներ ։

Աւելի ընդարձակենք այս իմաստն ։— Ամենայն ինչ որ արտաքին է, տեսանելի և նիւթական, միայն լոկ նշանակ է ։ Ճշմարիտ գործքերն միայն հոգւոյ գործքերն են ։ Հոգին է միայն որ իսկապէս կը գործէ ։ Իսկ այն փոփոխումներն, որ արտաքոյ հոգւոյն կ'արտադրին զգայարանաց միջոցաւ կամ զգայարանաց աշխարհի մէջ, այդ փոփոխումներն միայն զհոգին կ'արտայայտեն և ոչ այլ ինչ ։ Սոքա գործքեր են դարձեալ. չը զլանանք սոյն անունն տալու ։ Բայց սոքա լոկ նշանական կամ երևութական գործքեր են. սոքա մեր զգացումներու և կամեցածներու նըշաններն են, կամ մեր ներքին մարդն գործ դնելու և հրահանգելու միջոցներ են, և այս բանիս մէջ է ահա իրենց կարեւորութիւնն ։ Ինչ որ կը խօսինք մեր գործոց վերայ, նոյնն պէտք է ասել նաև մեզմէն արտադրած բարի կամ չար բաներու մասին ։ Այս արտադրութիւններով չենք համարուիր մեք այն՝ ինչ որ ենք. նոքա միայն արտայայտութիւն են, միայն վըկայութիւն են մեր ներքնոյն, միայն այսքան է իրենց կարեւորութիւնն ։ Բայց որպէս զի մեք նշանակն իրականութեան հետ չը շփոթենք և ոչ նշանն՝ նշանակեալ իրին հետ խառնենք, ժամանակն կը կործանէ յաջորդաբար սոյն նշանակներն ։ Այս մասին բնաւ խնայողութիւն չըկայ. նիւթն ենթակայ է օրինաց նիւթոյն, հող՝ 'ի հող կը դառնայ. և մեր մարմինն, որ ոչ թէ մեր էութիւնն է, այլ միայն մեր ձեւն կամ արտաքին տեսիլն, մեր մարմինն իսկ, որ երևութական աշխարհի առաջին մասն ու բաժինն է մեզ համար, առաջին առարկայն և առաջին գործին մեր արտաքին գործողութեան, այս մարմինն անգամ կը փոխի, կը մաշի, կը նուաղի, կ'անկանի, եւ իւր տկար և խախուտ յատկութեամբ իւր շարունակ մահուամբ, ամեն վայրկեան կը յիշեցնէ մեզ, որ մեր էութեան

կամ՝ գոյութեան նկատմամբ, սորա կարգեալ է ինքն և միայն պատշաճաւորութեան համար կարեւորութիւն ունի։

Հեռի է մեզմէն այն քիմերական ցնորքն, որով ոմանք յանդգնեցան տարակուսանաց ենթարկել նիւթոյ գոյութիւնն և արտաքին աշխարհի իրականութիւնն։ Հեռի է մեզմէն տիեզերաց սքանչելի երեւոյթներն առաչօք տեսիլներ համարել։ Բայց պէտք է խոստովանիլ, որ կայ մարդոյ խղճին մէջ մի բան, որ կը ստիպէ անքակ եւ անբաժան կերպիւ միացնել գոյութիւնն՝ գաղափարի հետ։ Մեծ ատենախօս մի ասած է. «Ինչ որ պէտք է վերջնոյ, հաղիւ թէ եղած է ոչնչութենէ»։ Այն որ չէ ստեղծուած յարատեւելու համար՝ ինչ կերպիւ, ինչ անուամբ կարող էր մնալ և ապրիլ։ Միթէ կը սխալի Ս. Գիրքն, երբ կ'ասէ. «Ապաքէն որպէս 'ի պատկերի շրջի մարդ»։ Միթէ սխալա՞ծ են այն հոգեխօս վարդապետներն, երբ մարդկանց նայուածքն դէպ 'ի աներեւոյթ աշխարհն դարձնելով՝ շարունակ քարոզած են, շարունակ ստիպած են զայն միայն խորհիլ, զայն միայն սիրել, այնու միայն կապիլ, ինչ որ էական է և իրական, ինչ որ լոկ ստուեր չէ և երեւոյթ։

Ասենք համարձակ, որ, բառի կրօնական իմաստիւ, մի միայն այն էական է և իրական, ինչ որ յաւիտենական է։ Ամէն բան, ինչ որ կ'եղծանի, ինչ որ կը քայքայի, թէ մեր շուրջ և թէ մեր մօտ (ընդ որս է և մեր մարմինն, որ մեզ մօտ է) բացարձակապէս ոչինչ են, ստուեր անգամ չեն. վասն զի ստուերն, թէև ստուեր, դարձեալ ինչ է։ Ոչ ինչ են, ասացինք, այս ամենն, և նշանակ անգամ չեն, վասն զի նշանակն դարձեալ ինչ է։ Աստուած կամի, որ ընու չը խորունք այս բաներով և ահա այս պատճառաւ է, որ փոփոխութեան օրէնքն, առանց մեծ դղրդոցի, կը կրծէ և կը կործանէ աներեւ ամէն նշանակներ։ Ամենէն սուրբ նշանակներն իսկ կ'անհատին իրենց կարգին։ Այն Տաճարն իսկ, որոյ մեծութեան և շքեղութեան վերայ կը սքանչանային աշակերտներն, այն Տաճարն եւս պիտի կործանէր։ Վրէժխնդիր անօրէնութիւնն աւելի պիտի փութայներ այս՛ աւերման սոսկալի կատարածն։ Եւ ինչպէս կարող էր չը կործանել մարդկային ձեռքով բարձրացած սոյն Տաճարն, մինչդեռ Աստուած, իւր ձեռքով շինուած տաճարի համար անգամ կործանումն սահմանած է։

Տիեզերքն է առաջին ամենասուրբ և ամենաշքեղ տաճարն 'ի մէջ ամենայն տաճարաց։ Այսպէս անուանել Տիեզերքն՝ կը նշանակէ իւր յատուկ անունն տալ, կը նշանակէ իրաւունք տալ նորա գոյութեանն։ Վասն զի, Տիեզերքն եթէ տաճար չէ, հապա ինչ է։ Արդ՝ այս տաճարն իսկ, որոյ ճարտարապետն և հիմնադիրն ինքն Աստուած է, պէտք է քայքայի և աւերի. քանզի Աստուած այսպէս վճռած է։ Երբ պղծուած է այն՝ ինչպէս կարող է մնալ։ Նա, որ նոր Սամոնն էր, (բայց ամենայն սրբութեամբ հանդերձ, զոր չունէր հինն Սամսոն) և անկաւ Աստուծոյ ժողովրդեան թշնամեաց ձեռքն, միթէ կարող չէ՞ր իւր աստուածային ձեռքով շարժել սասանել անհուն շինուածոյն սիւներն և չը թողուլ իւր անմեղ կեանքն Տիեզերաց փլատակներուն ներքեւ։ Նա այսպէս չ'արաւ. այլ միայն կործանման արհաւիրներ եւ նշաններ երեւեցան, որպէս զի մարդկութիւնն սթափի և հասկնայ թէ նոյն իսկ երկիրն, իւր բնակիչներով

հանդերձ, ողորմութեամբ միայն կեայ. տատանեցան երկիր և երկինք, բայց հաստատեցան վերստին անխռով և շարունակեցին տեսնել՝ թէ ինչպէս օրերն գիշերներուն և գիշերներն օրերուն կը յաջորդեն. ինչպէս ծովն կը ծփայ, կը լեռնանայ և կը դաշտանայ աստեղաց ազդեցութեան տակ. և թէ ինչպէս աստեղք լոկ երկնքին մէջ կը կատարեն իրենց սովորական շրջանն: Բայց դատավճիռն յապաղած է միայն: Երկիրն, իբրեւ ընդարձակ ծովու մէջ վարուած մի թշուառ նաւ, պէտք է իւր ընդարձակ նաւագնացութեան մէջ անհետի բոցերուն և փոթորիկներուն մէջ և ինքն եւս դիակ և փոշի դառնայ, այնքան դիակներ և փոշիներ կլանելէն եւ իւր մէջ խորասուզելէն զկնի և պէտք է մնայ իբրեւ մի յաւիտենական տխուր յիշատակ այն երկնային հոգիներու յիշողութեան մէջ, որոնք նորա ծննդեան ներկայ գտնուեցան և վախճանն տեսին: Ի՞նչ կ'անեմ, այս տաճարն իսկ, իւր շարժուն և յողդողդ ճարտարապետութեամբ, ուր շատ փոքր տեղ կը գրաւէ երկիրն, այս տաճարն իսկ պէտք է գլխովին խորասուզի բոցերու ովկիանոսին մէջ, որպէս զի այսպիսի մի դիւրին և արագահաս կատարած դրոշմէ և տպաւորէ ամէն ստեղծեալ հոգիներու վերայ աստուածային տեսչութեան այս յաւիտենական սկզբունքն — ՆԻՒԹՆ ՀՈԳԻՈՅ ՀԱՄԱՐ, ԻՍԿ ՀՈԳԻՆ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԵՒ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՀԱՄԱՐ:

Այսպէս ուրեմն, ինչպէս այն տաճարի, նոյնպէս և միւս տաճարի քարն քարի վերայ պիտի չմնայ: "Այս բաներն կը նայիք դուք ուրեմն": Եւ արդարեւ՝ եթէ այն բանին նայելու չէ, ինչ որ պէտք է եղծանի, միթէ նայելո՞ւ է աշխարհին, որ պիտի կործանի և իսպառ կորնչի:

Ո՛վ համբերատար հետազօտիչներ գաղտնեաց բնութեան, կ'ուզե՞նք արդեօք դատապարտել զձեզ: — Ո՛չ բնաւ. եթէ նիւթի մէջ հոգի կ'որոնէք. եթէ 'ի մէջ տեսանելոյն զանտեսն կը զննէք. և եթէ տիեզերաց մէջ տիեզերաց Արարչին կը նայիք, 'ի հարկ է անդատապարտելի էք. բայց եթէ այսպէս չէ, անշուշտ Յիսուս Քրիստոս ձեզ եւս կ'ասէ, ինչ որ աշակերտացն ասաց. "Այդ արտաքին մեծութեանն ու գեղեցկութեա՞նն կը նայիք": Ես կը փափաքիմ, ո՛վ հետազօտիչք բնութեան, որ ձեր զարմացումն աւելի խոհուն լինի և ձեր հետազօտութիւնն աւելի գիտնական: Բայց ի՞նչ օգուտ, եթէ ձեր հետազօտութիւնն կէս ճանապարհին կանգ առնու և ձեր զարմացումն պատրի առարկաներով: Համոզուած եմ ես, որ դուք զննէք այն՝ ինչ որ կը զննէք. բայց նայելու և զննելու է վերէն և ոչ թէ վարէն: Մարդիկ ամենայն ինչ վատ կը տեսնեն և կամ անօգուտ կերպիւ կը տեսնեն, երբ Աստուծով և յԱստուած չ'են տեսներ: Բնութեան հրաշալեաց մէջ ի՞նչ բանի վերայ կը զարմանաք դուք, եթէ չէք տեսներ այն տեղ և չէք զարմանար Աստուծոյ խորհրդեան վերայ, որ կը թագաւորէ տիեզերաց մէջ: Բացատրեցէ՛ք մեզ ձեր միտքն. մի՛ թողուք, որ կասկածինք եւ տարակուսինք ձեր մտաց ուղղութեան վերայ: Եթէ ձեր միտքն չը բացատրէք, միշտ պիտի ասենք. "Այդ բանի՞ն կը նայիք, այդ բանի՞ն վերայ կը զարմանաք": Մի տխո՞ւր և մահագոյժ խարոյկ, մի խորհրդաւոր գերեզման կըսպասէ, կը լափլիզէ և կը կլանէ աստեղագիտաց աշխարհն, բնագիտաց աշխարհն, երկրագիտաց աշխարհն: Անդ, ուր տեղին է իսկական

էութեան․ անդ, ուր աղբիւրն է ճըշմարիտ գոյութեան, անդ չը կայ բնաւ խնդիր շարժուն և փոփոխական երեւութից նկատմամբ։ Ամենայն ինչ պիտի սպառի և միայն այն խորհուրդն պիտի մնայ, որ ծնաւ ձեր ամեն տեսածներն եւ ամենուն համար օրէնք սահմանեց։ Եթէ այս խորհուրդն չ'էր ձեր տեսութեան եւ քննութեան առարկան, ուրեմն ի՞նչ բանի նայեցաք։

"Ոչ թէ տեսիլներուն և երեւոյթներուն նայեցանք, կ'ասէք դուք, այլ տիեզերաց օրէնքներուն, և. ահա իւրաքանչիւր օրէնք խորհուրդ և մտածութիւն է արդէն"։ Մեք եւս այս կըսպասէինք ձեզմէն։ Ասացէք ուրեմն հաստատապէս․ թէ ի՞նչ է Աստուծոյ խորհուրդն, ապա թէ ոչ, մենք պիտի ասենք՝ թէ ի՞նչ է ձեր խորհուրդն ու միտքն, ձեր կորովութիւնն ու սրամտութիւնն, ձեր գիտասէր ոգին, և թէ՝ հետեւապէս դուք միայն ձեզ նայած էք, այնպէս՝ որ բովանդակ բնութիւնն մի հայելի միայն եղած է ձեր մտաց ամբարտաւանութեան համար։ Ի՞նչ նայելու արժանի առարկայ է այն իմաստութիւնն, որ չը կամիր զԱստուած խնդրել և փառաւորանել։ Ի՞նչ զարմացման արժանի նիւթ է այն մարդն, որ կապուած չէ Աստուծոյ հետ։ Բայց կը սխալիմ եա․ նայելու բաներ շատ կան։ Հրէշներն եւս հրաշքներէն պակաս խրախունք չ'ունին, գոնէ առ վայր մի, մեր զարհուրեալ նայուածքն գըրաւելու։ Այսպէս ուրեմն, այս աշխարհին նայելէն եւ զԱստուած այն տեղ չը տեսնելէն զինի՝ նայեցէք և զննեցէք նոյն իսկ նայուածքն։ Տիեզերաց հրաշալիքներէն պակաս արժանի չ'է նա ձեր ուշադրութեան։ Տիեզերքն եւս կարող է նորան նայիլ։ Արարչագործութիւնն, եթէ հոգի և ձայն ունենար, պիտի աղաղակ բառնար այս զարհուրելի սքանչելիքն տեսած ժամանակ։ Բնութիւնն շատ սքանչելիքներ ունի․ բայց սորա նմանն չ'ունի․ քանզի բնութեան հրէշներն անգամ օրէնք մի ունին։ Իսկ այն հրէշն, որուն վերայ կը խօսինք մենք, այն սոսկալի հրէշ կամ հրաշալիքն է մարդն՝ առանց Աստուծոյ, մարդն անաստուած, զոր ո՛չ մի օրէնք կարէ բացատրել։

(Շարունակելի։)

ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ

ՄԵԾԱՇՈՒՔ ՎԷԶԻՐԴ ԻՄ

ՄԱՀՄՈՒՏ ՆԷՏԻՄ ՓԱՇԱ

Քաղաքակրթեալ Պետութեանց պարտքն է հասարակաց խրախունքն ապահովելու նուիրել իրենց ջանքը։ Այս սկզբան պահպանութեանը ծառայող միջոցներն ուրիշ բանով ձեռք չեն կըրնար բերուիլ, բայց եթէ արդարութիւնն ամենուն համար ճշդիւ և անխտրաբար գործադրելով, և փոխչութիւնն ալ կանոնաւորապէս կազմաւորելով։ Անհատական շահերն երկրին բարեկարգութեամբն ու բարգաւաճմամբը միայն կրնան ապահովիլ, զի մասնական շահերը սերտ կապակցութիւն ունին հանրական շահուց հետ։

Ամենուն յայտնի է արդէն, թէ Մեր Գահակալութենէն 'ի վեր, Մեր

կայսերական գիտաւորութեանց և ըղձացմանց առաջին առարկայն եղած է, Աստուծոյ օգնութեամբ, Մեր կայսրութեան մեծութիւնն ու փառքը, Մեր ամեն կարգի հպատակաց անդորրութիւնն ու բարեկեցութիւնն, եւ Մեր պետութեան երկիրներուն հարըստութեանն ու բարգաւաճման համար պէտք եղած յառաջդիմութեան զարգացումը։ Մեր այս գիտաւորութիւններն աւելի կատարելապէս արդիւնաւորելու համար՝ որոշեցինք արտօնութիւններ շնորհել Մեր ամեն հպատակաց, եւ միանգամայն հասարակային վստահութիւնը լիովին ապահովող բարենորոգումներ հրատարակել։ Հետեւաբար, Մեր այս կայսերական հրովարտակաւ կը հրամայենք որ հետեւեալ տնօրէնութիւններն 'ի գործ դրուին Ամենազօրին Աստուծոյ շնորհիւ։

Հասարակային իրաւանց ապահովութեան հիմն է նախ՝ դատաստանական իշխանութեան պաշտօնին՝ գործադիր իշխանութեան միջամտութենէն կատարելապէս ազատ ըլլալը, երկրորդ ո և է վեղծմանց դէմ օրինաց պաշտպանութիւնը։

Դատական ատեաններուն վրայ հասարակութեան վստահութիւնը գրաւելու համար, զանոնք սահմանելը միայն բաւական չէ, այլ պէտք է նաեւ որ այն ատեաններուն անդամներն իրենց ստոյգ արժանեօքն, անստգիւտ վարուքն և ուղղութեամբն, ինչպէս նաեւ արդարութեան և իրաւանց համաձայն գործերովն հասարակաց համարմանն ու յարգանաց արժանի անձինք ըլլան։

Մեր Արդարութեան Բարձր Ատեանն՝ այս ամեն պայմաններն ու բարեմասնութիւններն իւր վրայ կեդրոնացնելու համար միայն հաստատուած է։ Ուրեմն հարկ է այն խարխախներուն վրայ հիմնել նորա կազմութիւնն ու իրաւասական պաշտամունքը, և միանգամայն լուրջ բարուոքմունք մտցնել նորա պաշտամանց այլ և այլ մասերուն մէջ։

Ինչպէս որ դատական ատենից վարչական իշխանութենէն անկախութիւնը միայն կրնայ նոցա անկողմնակալութիւնն ապահովել, նոյնպէս դատաւորաց ալ (օրինաւոր պատճառաւ պաշտօնանկութիւնն 'ի բաց առեալ) անփոփոխելութիւնը միայն կրնայ զանոնք ամենայն վստահութեան արժանի ընել։ Պէտք է ուրեմն դատաւորաց ընտրութիւնն այն կերպիւ ընել, որ ամենուն յարգն ու վստահութիւնը գրաւէ։

Քաղաքային և պատժական (Նիզամիէ) ամեն ատեաններուն գլուխն եղող Վճռաջինջ ատենի (Տիվանը Թէմեիզ) նախագահին իրաւասութիւնները բաժնուած են Դատական նախարարութեան իրաւասութիւններէն, և այս ատենին երկու հատուածները մէկ առաջին Նախագահ և մէկ փոխնախագահ պիտի ունենան։

Միանգամայն Վերաքննութեան ատեանն (Իսթինաֆ) և առեւտրական դատարանները պիտի միանան Դատական նախարարութեան հետ. հետեւաբար առեւտրական նախարարութեան կը մնայ վաճառականութեան, արուեստից և երկրագործութեան զարգացմանն ու յառաջդիմութեանը վերաբերեալ խնդրոց զբաղիլ։ Այս նպատակաւ, Արդարութեան բարձր ատենին կապուած Վերաքննութեան ատեանն՝ առեւտրական վերաքննիչ ատենին, ինչպէս նաեւ եղեռնադատ ատենին, իրաւասութիւններն իւր վրայ պիտի միացնէ, հետեւաբար քաղաքային, պատժական և առեւտրական գործոց յատկացեալ երեք դատարան

պիտի ունենայ, թէ՛ այն ատենին եւ թէ՛ Վճռաջինջ ատենին նախագահներն ու դատաւորները վերստին պիտի ընտրուին այն կերպիւ որ օրինաց պահանջած ամեն պայմաններն իրենց վրայ միացնեն։

Քաղաքային նախադատ ատեաններն ալ նոյն կերպիւ պիտի քուէնոցին ու սահմանադրին։ Այս ամեն ատենից և դատարանաց անդամներն ամենամեծ ուշադրութեամբ պիտի ընտրուին և իւրաքանչիւրին մէկ մէկ կայսերական Պէրաթ պիտի տրուի, որ առանց օրինաւոր պատճառի պաշտօնանկութենէ զանոնք ապահովէ. միանգամայն յիշեալ անդամոց ծերութեան կամ անկարութեան պատճառաւ պաշտօնէ քաշուելու և հանգըստեան թոշակ ստանալու իրաւունքն որոշող կանոնադրութիւն մը պիտի շինուի։

Դատական գործոց կանոնաւոր և արդար անօրէնութիւնն ապահովելու համար Արդարութեան բարձր ատեանըն այսպէս վերակազմելով քաղաքային, պատժական և եղեռնական ամեն ատեանները միօրինակ կազմութեամբ իրարու հետ կապելէ ետեւ, կ'ուզենք որ նոյն կանոններն գործադրին նաև գաւառաց մէջ հաստատեալ դատական ատեաններուն նկատմամբ, որոց պաշտօնն է իրաւունք ընել Մեր հպատակաց և ամեն տեղ արդարութեան օրէնքը թագաւորեցնել։

Այդ ատեաններուն կազմութեան վրայ հասարակութեան կասկածի պատճառ մը չը թողլու և իշխանութեան միջամտութենէն ու ազդեցութենէն զանոնք ազատ պահելու համար բացորոշ կերպիւ հետեւեալը կը հրամայենք։

Մեր ամեն հպատակներն արտօնութիւն ունին իրենք ընտրելու թէ յիշեալ Ատեաններուն և թէ գաւառային վարչական խորհրդոց անդամներն ու դատաւորները, մահմետական և ոչ-մահմետական։ Ըստ այսմ որոշ հրահանգներ պիտի ղրկուին Տէրութեան ամեն գաւառներն՝ որպէս զի այդ ատեաններն ու խորհուրդներն հաստատուին և վերը հրամայուած ձեւին համեմատ կազմուին։

Գաւառագլուխները գտնուող Նայիպները՝ տեղւոյն Վերաքննութեան ատենին նախագահութեան պաշտօնը պիտի վարեն. իսկ նահանգագլխոց և շրջանակագլխոց քաղաքային և եղեռնադատ ատեաններուն նախագահներն ամենէն ձեռնհաս անձանց մէջէն պիտի ընտրուին։

Նահանգագլխոց և շրջանակագլխոց Շէրիի ատեաններէն տրուած վճիռներուն Շէրիի նկատմամբ քննութիւնը գաւառագլխոց Նայիպներուն կը վերաբերի։ Եւ որովհետեւ դատական ատենից հաստատութեան գլխաւոր նպատակն իւրաքանչիւր անձի իրաւանց ապահովութեան երաշխաւորութիւնները կեդրոնացնել է, ուստի՝ Մեր Մահմետական հպատակներուն Քրիստոնեայ և ոչ-Մահմետական հըպատակաց հետ ունեցած դատերն՝ ինչպէս նաեւ մեր Քրիստոնեայ հպատակաց իրարու կամ այլ ոչ-Մահմետական կրօնքէ եղող հպատակաց հետ ունեցած դատերն, ինչպէս դարձեալ այս վերջիններուն իրարու հետ ունեցած դատերը՝ քաղաքային, պատժական և եղեռնական ատեաններուն պիտի յանձնուին։ Յիշեալ ատեաններուն դատաւորութեան վերաբերեալ օրէնքներն ու կանոնները՝ Մեր կայսերական հրամանագրերուն համեմատ պէտք է շուտով ամբողջանան ու գործադրին։ Օրինաց հաւասարիմ պահպանութիւնը բանութեան դէմ ապա-

հոլութիւն մ՚ է, հետեւաբար ատեաններուն անդուլ ուշադրութեանն առարկայ պէտք է ըլլայ։

Նմանապէս օրինաց տրամադրութեանց գործադրութիւնն, հաստատեալ ոճրին ծանրութեան համեմատութեամբ, լուրջ նկատողութեան պէտք է առնուի, որպէս զի ոչ ոք առանց դատաստանի բանտարկուի, և խոշտանգանքն ալ երբէք ներելի չըլլայ։ Ասոր համար պէտք է հրատարակել թէ այն սկզբանց հակառակ վարուողները դատաստանի պիտի ենթարկլին, և օրինաց ամենայն խստութեամբ պիտի պատժուին, որպէս զի արդարութեան բացարձակ յարգանքն ապահովի։

Մեր հպատակաց իրաւունքն եւ բաշխաւորող հիմնական սկզբանց ամենակարեւոր կէտերէն մին է Պետութեան վճարելի հարկաց և տուրց բաշխման ինչպէս նաև հաւաքման մէջ ուղիղ համեմատութիւն մը հաստատել արդար եղանակաւ։ Ճշմարիտ է թէ գանձուն ընդհանուր հասոյթները՝ Տէրութեան վարչական և զինուորական ծախուց համեմատեալ են, և թէ այդ հասոյթներն երկրին հարստութեան և հասարակաց բարօրութեան հետզհետէ զարգացման հետ աստիճանաբար աւելցնելու միջոցները պէտք է փնտռել, բայց պէտք է նաեւ, և այս է Մեր կայսերական կամքը, հրաժարիլ այն հասութից ձիւղերէն՝ որք ժողովրդոց նեղսակրութեան պատճառ մ՚ են՝ առանց կարեւոր շահ մ՚ ընծայելու գանձուն։

Մեր հպատակներուն վճարած ներքին տուրց և հանգամանաւորութեանց զանազանութիւնը բաշխման և հաւաքման անկանոն վիճակ մը յառաջ բերելով, կը հրամայենք որ յիշեալ հարկերը միացնելու եղանակ մը գտնուի և անմիջապէս գործադրուի, որպէս զի Մեր Տէրութեան ժողովրդոց բեռը թեթեւնայ՝ արդար համեմատութիւն մը հաստատելով, առանց գանձուն օրինաւոր շահերն ալ վտանգի մէջ ձգելու։

Տասանորդի տուրց վրայ յաւելեալ քառորդին ջնջումէն զատ, զոր մեր ամեն հպատակաց բարեկեցութեան համար Մեր ունեցած կայսերական հոգածութեամբ անցեալներն հրամայեցինք, պէտք է տակաւին ամենաօգուտ միջոցներ ձեռք առնուլ և թոյլ չտալ որ տասանորդի տուրքը վարձակալաց միջնորդութեամբ հաւաքելու առթիւ բռնութիւններ ու անիրաւութիւններ գործուին, միանգամայն թոյլ չտալ որ թէ Մեր երկրագործ ժողովրդոց և թէ Մեր կայսերական գանձուն վնաս մը բերուի։

Եւ որովհետեւ Մեր հպատակաց ուղղապէս վճարած հարկերուն ալ հաւաքումն՝ որ յատուկ բնութիւն մը պէտք է ունենայ, գաւառաց մէջ Զապթիէներուն յանձնուած է, և այս եղանակն ալ ապօրէն ըլլալն հասկցուած է այսօր, կը հրամայենք որ ոստիկանութիւնն այսուհետեւ բնաւ չը խառնուի տուրց հաւաքման գործերու, այլ մահմետական և ոչ-մահմետական ժողովուրդներէն ընտրեալ յատուկ հարկահաւաքներ նշանակուին, որք յատկապէս պատրաստուելիք հրահանգաց համեմատ՝ հարկերն հաւաքեն։ Մեր կայսերական հաստատուն կամքն այս ըլլալով անյապաղ ՚ի գործ պիտի դրուի, որով թէ գանձուն իրաւունքն և թէ հարկաց հաւաքման եղանակն երաշխաւորի։

Մեր հպատակաց շահերուն վերաբերեալ խնդրոց մին ալ անշարժ ստացուածոց սեփականագրերը (հէօճէթ) բարենորոգելու խնդիրն է։ Սե-

փականագրեր տալու եղանակը մայրաքաղաքիս և գաւառաց մէջ տարբեր ըլլալով, շատ անգամ ալ սեփականագիր բնաւ չը գտնուելով, դատական ատեաններուն վրայ բազում աշխատութիւն կը ծանրանայ, դժուարութիւններ ու դատեր կը ծագին 'ի վնաս ժողովրդոց, և անշարժ կալուածոց արժէքը կը կոտրի։ Այս անպատեհութեանց վերջ տալու համար, ամեն կարգի անշարժ ստացուածոց սեփականագրերն այսուհետև միմիայն Տէֆթէրհանէի ընդհանուր վերատեսչութեան կողմէ պիտի տրուին։ Ասոր համար կատարեալ հիմնագիր մը պիտի ներկայացուի որպէս զի Մեր ամեն հպատակաց սեփականութեան իրաւունքն ապահովի։

Մեր հանապազօրեայ փափաքանաց համեմատ մեր ամեն հպատակաց կեանքն, ինչքն ու պատիւը պէտք է ապահովի։ Հետևաբար ոստիկանութեան զինուորներն ամեն տեղերու բնակչաց վստահութիւնը վայելող պարկեշտ անձանց մէջէ պիտի ընտրուին։ Ասոնց պաշտօնին վերաբերեալ անօրէնութիւններն անմիջապէս պիտի գործադրին, որպէս զի Մեր ամեն կարգի հպատակաց մէջ վստահութիւնն ու ապահովութիւնն առաւել ևս հաստատուի։

Մեր տէրութեան մէջ քաղաքակրթութեան յառաջադիմութիւնը Մեր բաղձանաց առաջինն ըլլալով, և ժողովրդեան մը հարստութիւնն ալ բարեկեցութեամբ միայն կրնալով աճիլ, իշխանութեան պարտքն է Մեր հպատակներն ամեն բռնութիւններէ ու զեղծումներէ ազատ պահել, ինչպէս են ծրի ծառայեցնելու հարստահարական միջոցն, որ արդէն խստիւ արգիլեալ է սկզբամբ, և որ ճամբաներու պողոտաներու և այլ հասարակաց օգտի վերաբերեալ շինութեանց համար 'ի գործ կը դրուէր, շինութիւնք՝ որոց համար ժողովուրդը մեծ փոյթ և հոժարութիւն ցոյց կուտայ։ Պէտք է ուրեմն զգուշանալ որ մեր հպատակներուն հասարակային շինութեանց համար մատակարարած նպաստն՝ անոնց անձանց և շահուց հարստահարութեան և վնասու պատճառ մը չըլլայ։ Հետևաբար ներկայ պակասաւոր դրութիւնը պիտի բարենորոգի և առաւել երաշխաւորութեամբք շրջապատի։ Որոշ և մանրամասն հրահանգներ պիտի տրուին վարչութեան պաշտօնատարաց, որպէս զի շարունակ հսկեն և ուշադիր ըլլան որ այս մասին Մեր կայսերական կամաց հակառակ բան մը չը կրնայ երբէք գործուիլ։

Նկատելով որ մեր Պետութեան երկիրներուն մէջ երկրագործութիւնը, արուեստներն ու վաճառականութիւնը բարենորոգելու և զարգացնելու համար պէտք եղած միջոցները ձեռք առնելու և մեր հպատակաց հարստութիւնն աւելցնելու ստիպողական հարկ կայ, նկատելով նաև որ առևտրական նախարարութեան բուն պաշտօնը Մեր այս դիտաւորութիւնն իրագործել պիտի ըլլայ, կը հրամայենք որ այս նիւթերուն վրայ ձեռնհաս և կարող անձանց խորհուրդ հարցուի և նոցա որոշմունքը Մեր կայսերական վաւերմանը ներկայացուին։

Մեր ամեն կարգի հպատակներն, որք Մեր կայսերական պաշտպանութեան հովանւոյն ներքև կ'ապրին, կատարելապէս հաւասար են մեր աչքին և մեր արդարութեան զգացմանց առջև։ Ասոր համար կը հաստատենք Պատրիարքաց և այլ կրօնական գլխոց իշխանութիւնները, զորս կը վարեն իրենց հասարակութեանց գործերուն համար, ինչպէս նաև իրենց կրօնից

ազատ պաշտաման համար, յիշեալ հաստատութեանց ունեցած արտօնութեանց և ազատութեանց համաձայն։ Այն ամեն գործերն որք յիշեալ հոգևոր գլխոց իշխանութեան, անոնց պիտոյից և անոնց յատուկ խորհրդոց ձեռնհասութեանը կը պատկանին, այսուհետև ալ պիտի շարունակեն՝ իրենց շնորհուած իրաւանց և արտօնութեանց սահմանին մէջ՝ Մեր բոլոր պաշտպանութեանն առարկայ ըլլալ, և ամեն դիւրութիւնք պիտի շնորհուին իրենց Եկեղեցեաց, Վարժարանաց և այլ Ազգային հաստատութեանց հիմնարկութեանն և շինութեան համար։

Մեր ամեն կարգի հպատակներն իրենց արժանեաց և յաջողակութեան համեմատ Տէրութեան պաշտամանց հասնելու և աստիճաններ ստանալու ազատութիւն ունենալով միշտ, մեր ոչ-Մահմետական հպատակներուն այդ պաշտամանց մէջ ընդունուիլը կը հաստատենք՝ երբոր անոնց ուղղութիւնն ու յաջողակութիւնը ճանչուած ըլլայ։

Զինուորական ծառայութենէ ազատ մնալու տուրքն, որում մեր ոչ-մահմետական հպատակներն ենթադրեալ են, Մեր մահմետական հպատակաց վրայ պարտք դրուած զինուորական ծառայութեան փոխարինութիւն ըլլալու համար հաստատուած է. բայց որովհետև իրաւանց հաւասարութիւնը պարտուց ալ հաւասարութիւն կ'ենթադրէ, և ըստ որում տուրքը վճարողին տարիքն ու վիճակին արդար համեմատութեամբ 'ի հաշիւ չեն առնուած, և վերջապէս ոչ-մահմետական հաստարակութեանց մէջ այն տրոց բաշխումն ու հաւաքումն արդար ու կանոնաւոր հսկողութեան մ՝ ենթարկեալ չէ, կը հրամայենք, իբրեւ նոր նշան մեր արդարութեան, որ յիշեալ տրոց բաշխումն այն կերպիւ ըլլայ, որ մեր ոչ-մահմետական հպատակներէն ամեն անոնք որ դեռ քսան տարու եղած չ'են կամ քառսուն տարին անցած են, ինչպէս նաև հիւանդներն ու անկարներն ազատ մնան այդ տուրքէն։ Ուշադրութիւն պէտք է ըլլայ, որ այդ հանգանակութիւնն անհատական բաժնի վրայ հաշուելու կանոնն այս անօրէնութեամբ չ'աւրուի, այլ տուրքն հանգանակողաց ստոյգ Թըւոյն համեմատ հաւաքուի, և երբոր այդ Թիւն աւելնայ, գանձուն հասոյթըն ալ նոյն յառաջատութեան հետևի. վերջապէս այդ տրոց հաւաքումը նոյն իսկ հանգանակողաց խնամօք պիտի կատարուի վերը հրամայուած ձեւով։ Այսպէս եղած ժամանակ, զինուորական ծառայութենէ ազատ մնալ ուզող մահմետականաց համար որոշուած ներկայ մարդ գլուխ 100 լիրայի տուրքն ալ նոյն հաւասարական սկզբան համեմատ 50 լիրայի պիտի իջնէ։

Մեր տէրութեան երկիրներէն ոմանց մէջ Մեր ոչ-մահմետական հպատակները չեն կրնար կալուածատէր ըլլալ, և ագարակներու մէջ կը գործածուին։ Այս վիճակը Մեր արդարասէր զգացմանց հակառակ ըլլալով, այսուհետև բնաւ խտրութիւն չը պիտի ըլլայ մեր հպատակաց մէջ, Թէ դատարկ մնացած և աճուրդով վաճառուած հողեր գնելու մասին, և Թէ մասնաւորներէ վաճառեալ հողեր և այլ ինչքեր ստանալու մասին։ Հետևաբար հողային ստացուածոց վրայ հաստատեալ օրինաց տրամադրութիւններն ամենակատարեալ հաւասարութեամբ վայելելու ապահովութիւն պիտի տրուի անոնց։

Գաւառաց մէջ բնակեալ Մեր ոչ-

Մահմետական հպատակաց կամքները պիտի յարգուին, և անչափահաս ժառանգաց (եէթիմ) ինչքերուն խնամակալաց (վասի) ձեռօք մատակարարուելուն խառնուիլ բնաւ ներելի չը պիտի ըլլայ։ Միայն թէ երբոր խնամակալաց և կտակատարաց դէմ յառի մատակարարութեան գանգատ ըլլայ, այն ժամանակ Իշխանութիւնը պիտի միջամտէ և անչափահասներու ընչից մատակարարութիւնն իւր հսկողութեան ներքեւ առնու։

Մեր կայսերական կամքէն բղխած այս ամէն հրամանաց եւ արտօնութեանց գլխաւոր նպատակն է մեր վեհապետական Իշխանութեան ներքեւ գտնուած ժողովրդոց բարեկեցութիւնն աւելցնել։ Պետութեանց մեծութիւնը, փառքն ու ապահովութիւնը չեն կրնար ուրիշ բանով հաստատ մնալ, բայց եթէ գործադիր իշխանութեանց ուղղութեամբն ու արդարութեամբ, հաստատեալ Օրինաց ընդհանուր հնազանդութեամբ և իւրաքանչիւրին իրաւանց և յատկութեանց թէ մեծաց և թէ փոքունց կողմէ կատարեալ պահպանութեամբ։ Ամէն անոնք որ Մեր Տէրութեան երկիրներուն մէջ այս սկզբանց համեմատ վարուին, Մեր կայսերական շնորհաց արժանի պիտի ըլլան. իսկ անոնք որ հակառակ վարուին, արդար պատժոց պիտի ենթարկին։ Ուստի կը հրամայենք որ Մեր վաւերացման ներկայացեալ կանոն մը հաստատուի, որպէս զի Մեր վեհապետական հրամանաց հակառակ գործերն և այլ չարութիւնները նշանակելու համար ամէն տեղեկութիւնք և խնդրուածք մեզ ներկայացուին կատարեալ ապահովութեամբ։

Նմանապէս կը կամիմք որ օրինաց անթերի պահպանութիւնն ապահովելու համար ձեռք առնուած միջոցներէն զատ կանոններ ու հրահանգներ պատրաստուին Վալիներուն, Միւթէսարըֆներուն, Գայմագամներուն և առ հասարակ ամէն պաշտօնատարաց իրաւասութեան սահմանները Մեր կայսերական հրամանաց համեմատ որոշելու համար։ Վերջապէս կը կամինք որ ամէնէն հասկցուի թէ սոյն հրովարտակս Մեր շնորհած արտօնութիւններն ու շնորհները մի միայն անոնց համար են՝ որք իրենց հաւատարիմ և անկեղծ հպատակութեան պարտականութիւնը կը կատարեն. իսկ անոնք որ այս ճամբէն դուրս ելած են, բնականաբար զուրկ պիտի մնան այս շնորհներէն։

Արդ, դուք որ Մեր Մեծաշուք Վեզիրն էք, սոյն Վեհապետական Հրովարտակս պիտի հրատարակէք պէտք եղած ձեւով, թէ Մեր Մայրաքաղաքին և թէ Մեր Տէրութեան ամէն գաւառներուն մէջ, և պիտի հսկէք որ ասոր պարունակած տրամադրութիւնները ճշդիւ եւ շարունակաբար գործադրելու համար հարկ եղած ամէն միջոցները ձեռք առնուին։

Տուեալ ի 13 Զիլգատէ 1292
և 30 Նոյ. 1875

Մասիս-

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱԶԴ

(Յատենագրութենէ Տնօրէն Ժողովոյ Ս. Աթոռոյս) :

Ս. Աթոռոյս Տնօրէն Ժողովն, ընդ նախագահութեամբ Ս. Պատրիարքին, իւր 70ր Նիստին մէջ, ուշադրութեան առաւ, 'ի միջի այլոց, այն ամբաստանութիւններն, զորս Ազգային Ընդհանուր Ժողովոյ մէջ երեսփոխաններէն ոմանք ըրած են ընդդէմ Միաբանութեան Ս. Աթոռոյս և Ազգային Լրագիրներէն ոմանք եւս հրատարակած են 'ի լուր Ազգին :

Այն ամբաստանութեանց դէմ, (որք բոլորը անհիմն են և անքարեխոհ մտաց ծնունդ) Տնօրէն Ժողովս հարկ համարեց իւր խորհրդածութեան հետեւեալ եզրակացութիւնն հրատարակել 'ի լուր Հանրութեան Ազգիս :

Ա. Սուտ են բոլորը երեսփոխանաց ոմանց այն խօսքերն՝ իբր թէ Ս. Աթոռոյս Միաբանութեան մէջ խորհուրդ եղած է Ս. Էջմիածնի Վեհափառ Կաթողիկոսի անուան յիշատակութիւնն դադարեցնել 'ի Ս. Տեղիս :

Բ. Սուտ է բոլոր և ինքնահնար այն բարբառանքն, զոր նոյն երեսփոխանք յերիւրած են՝ իբր թէ Ս. Վանուցս պատերուն վերայ երբեմն յայտարարութիւններ փակցուած են ընդդէմ Ս. Էջմիածնի Գահակալին, և իբր թէ այն յայտարարութիւններն մինչեւ 'ի Պօլիս հասած են :

Գ. Սուտ է, վերջապէս, և քան զսուտն ստագոյն նոյն երեսփոխանաց այն առարկութիւնն՝ իբր թէ խմբակ մի կայ Միաբանական Ս. Ուխտիս մէջ, որ ջանացած է Ս. Աթոռոյս Ս. Պատրիարքն կաթողիկոսացնել ընդդէմ Ս. Էջմիածնի Վեհափառ կաթողիկոսին. սակայն յաջողած չէ իւր դաւադրութեան մէջ, քանզի Ս. Պատրիարքն առաջն առած և խեղդած է զայն :

Այնպիսի խորհուրդներ և խռովութիւններ երբէք, բնաւ երբէք, տեղի ունեցած չեն Ս. Աթոռոյս մէջ. ուստի և Տնօրէն Ժողովս, համօրէն Միաբանական Ուխտիս հանդերձ, կը սարսափի, երբ կը տեսնէ թէ Ազգային այն ժողովոյն մէջ, որ պարտուց եւ իրաւանց սահմաններ պիտի գծէ Ազգային ամեն ժողովներու համար, ամեն խորհրդներու համար, ամենանհատի համար. այն ժողովոյն մէջ, որ պարտք ունի կրթութեան և դաստիարակութեան նոր օրէնքներով Ազգային Մարմինն ամեն տղմներէ սրբել և մաքրել. այն ժողովոյն մէջ, որ Ազգային Օրէնսդրական ժողովն է, կը գտնուին այնպիսի երեսփոխաններ, որք հրապարակաւ սուտ կը խօսին, հրապարակաւ Ազգային նշանաւոր Միաբանութիւն մի կ'արատաւորեն, հրապարակաւ Հասարակութեան պարզամտութիւնն կը պատրեն և ամեն տեսակ նենգութեան որոմն կը ցանեն, որպէս զի Ազգն խռովեն, Եկեղեցւոյ Վարչական Մարմիններն իրարու դէմ յարուցանեն, Ազգի բարոյական ոյժն ջլատեն և արձակ համարձակ ամեն չարիք գործեն՝ միմիայն իրենց վատ կամքն և շահադիտական նպատակներն յառաջ տանելու համար :

Ս. Աթոռոյս Վարչութիւնն կը սոսկայ և գառն վշտօք կը պաշարի, երբ կը տեսնէ թէ՝ մինչդեռ ինքն կը տագնապի Ազգային իրաւանց պաշտպանութեան համար, կը մարտնչի արտաքին թշնամեաց հետ, կը հարուածի, կը վիրաւորի, կ'անկանի, կը կանգնի, օգնութիւն կ'աղաղակէ, և Ազգային Վարչութեան կ'ապաստանի զօրութիւն և սփոփանք գտնելու համար ահա նոյն իսկ Ազ-

դային Բարձրագոյն Ժողովոյն մէջ կը գտնուին ներքին թշնամիներ, վայրագ ոսոխներ, որք կը ջանան իւր անունն ու պատիւն արատաւորել, այնպիսի ստայօդ, յուդայական և քմածին զըրպարտութիւններ ստեղծաբանելով, որք Միաբանութեանս մոքէն անգամ անցած չեն, թող թէ բանիւ և գործով յայտնուած։

Արդ՝ Ս. Աթոռոյս Վարչութիւնն առաւելապէս կը բողոքէ այս անխիղճ զըրպարտչաց դէմ եւ կը պահանջէ, եթէ կարող են, թող վաւերական փաստերով ապացուցանեն իրենց անհեթեթ զըրպարտութիւններն, զորս արտայայտած են Ազգային Երեսփոխանական Ժողովոյ մէջ. ապա թէ ոչ յաւիտեան անջինջ ոլխի մնայ իրենց ճակտին վերայ բանսարկութեան, սըտութեան և ազգամատնութեան այն սեաւ կնիքն, զոր ջանացած են անխըղճօրէն դրոշմել 'ի ճակատ Միաբանական Ուխտիս, որ ոչ միայն թշնամական խլրտումներ ունեցած չէ Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռոյն դէմ, այլ շարունակ աղօթած է և կ'աղօթէ, շարունակ հայցած է և կը հայցէ յԱստուծոյ, որ իւր հզօր Աջն կարկառէ և զօրացնէ այն Հանրական Ս. Աթոռն Արարատեան, որ մեր վաղեմի փառաց միակ պարծանքն է, մեր Ազգայնութեան և Քրիստոնէութեան բազմադարեան Կառարանն, մեր Հայրենի քրիստոնէակարանաց ամենէն նշանաւորն, ամենէն նուիրականն և ամենէն խանդաղատականն։

Ս. Աթոռոյս Վարչութիւնն սոյն պաշտօնական Յայտարարութեան հետ միասին պարտք կը համարի նաև իւր խորին գոհունակութիւնն մատուցանել Ազգային այն Լրագիրներուն, որոնք պաշտպանած են Ս. Աթոռոյս պատիւն ընդդէմ յանիրաւի թշնամեաց, եւ իւր դառն ցաւն կը յայտնէ այն Լրագիրներուն, որոնք միամտաբար արձագանգ եղած են երեսփոխանաց ոմանց զրախօսութեանց, առանց ըստուգելու և հիմնովին տեղեկանալու. իսկ առհասարակ ամեն Լրագիրներէն կը խնդրէ յատկապէս իւրեանց էջերուն մէջ առնուլ սոյն Յայտարարութիւնն 'ի հերքումն զըրպարտութեանց եւ 'ի պաշտպանութիւն ճշմարտութեան և անմեղութեան։

Դեկ. 30. 1875.

ԵՐԴՈՒՄՆ Ի ՌԻՒՏԼԻ

ԱՅՆ երկիրն, որ այսօր Զուիցերիա կ'անուանի, մաս էր Բուրգոնի Թագաւորութեան, որ մետասաներորդ դարու մէջ քայքայեցաւ։ Այն ժամանակէն 'ի վեր Զուիցերիոյ Նահանգներէն շատերն Գերմանիոյ կայսերաց անուանական գերիշխանութիւնն ճանաչելով հանդերձ՝ անկախ եղան։ Երեքտասաներորդ դարուն վերջերը սոյն երկրի իշխաններէն մին, այն է Հաբսբուրգի կոմսն Ռոդոլֆ, կայսր ընտրուելով ջանաց մօտաւոր Նահանգներն կացուցանել ընդ ծառայութեամբ իւր ժառանգական իշխանութեան։ Իսկ նորա որդին Ալբերտ, իրմէն յետոյ կայսր ընտրուելով՝ բոլորովին ծանրացոյց ծառայութեան լուծըն և սկսաւ անգութ կերպիւ նեղել և հարստահարել Նահանգներն։ Ալբերտի կարգած Նահանգապետներն սկսան այնպիսի դժնդակ վայրենութիւններ գործ դնել, որ Ուրի, Շվից և Ունդերվալդ Նահանգներու բնակիչներն՝ վճռեցին, որ Նահանգապետներն իրենց երկրէն հալածեն։

Ունդերվալդցին Մելքթալ կամելով իւր հօր վրէժն առնուլ, զոր Աւստրիացի նահանգապետն սոսկալի տանջանքով կեանքէ զրկած էր, միաբանեցաւ Ֆիւրստի հետ, որ Ուրի նահանգէն էր, եւ Ստօֆաչէրի հետ, որ Շվիցէն էր։

Ասոր երեքեան, 1307 ին, Դեկտեմբերի 8 ին, գիշերուան մէջ, ժողովեցան Ռիւտլի անուանեալ մարգագետնի վերայ։ Իւրաքանչիւրն բերած էր իւր հետ իւր երկրացիներէն տասն հոգի ևս։ Երեքն միասին երդուեցան և ուխտեցին առաջի Աստուծոյ՝ կամ ազատել իրենց հայրենիքն կամ մեռնել. յետոյ իրենց երեսուն ընկերքն և նոյն երդմամբ ուխտեցին։

Ռիւտլիի մէջ Հելուետիոյ կամ Զուիցերիոյ ազատութեան երեք հիմնադրաց միաբանութեամբ կատարուած սոյն հռչակաւոր երդումն արդիւնաւոր հետեւանքներ ունեցաւ։

Վիլհելմ Տէլն, որ սոյն միութեան մէջ գտնուած չէր, հրաշալի կերպիւ ազատուելով Աւստրիացի Գեսլէր նահանգապետի մոլեգին կատաղութենէն, սպանած էր զնոյն ինքն Գեսլէր Գիւսնախտի մօտ։

Յունուարի 1 ին ուխտադիրներն պաշարեցին Աւստրիացւոց գրաւած երեք ամրոցներն։ Նահանգապետներն յետ քաշուեցան։ Ոչ մի կաթիլ արիւն չը թափուեցաւ և յաղթողաց ձեռքով վառուած ուրախութեան երկու կրակներն սկսան փայլել 'ի հեռուստ Ալպեան լերանց վերայ։

Ալբերտ կայսրն, Հաբսբուրգի ամրոցի հանդէպ սպանուելով իւր մի ազգականէն, որոյ ժառանգութիւնն անիրաւութեամբ յափշտակած էր, նորա որդին Լէոպոլդ Աւստրիացին մեծ բանակաւ արշաւեց Զուիցերիոյ վերայ և փորձ փորձեց կրկին ընդ իշխանութեամբ գրաւել, բայց Մորգարտէնի պատերազմին մէջ յաղթուեցաւ եւ այնուհետեւ բոլորովին ապահովեցաւ Հելուետիական Հասարակապետութեան անկախութիւնն։

Այսօր, երբ ճանապարհորդն կը շրջագայի Քատր — Կանտոնի (Չորս — Նահանգաց) Լճի շրջագայքն, մի մարգագետնի մէջ և պտղաւէտ ծառերով հովանաւորեալ մի տան մօտ կը տեսնէ երեք աղբիւրներ, որք Սուրբ կ'անուանին. վասն զի աւանդութիւնն կը պատմէ թէ՝ սոյն աղբիւրներն այն վայրկենին բղխեցան, երբ Զուիցերիոյ Ազատութեան երեք հիմնադիրներն իրենց հռչակաւոր երդումն արտասանեցին։ Այս մարգագետինն կամ դաշտն է ահա, որ կը կոչուի Գրիւտլի կամ Ռիւտլի։

ՈՒԽՏ

Ի Ս. ԲԷԹԼԵՀԷՄ

ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍ ՆՈՐԻՆ

ՍՈՅՆ վերնագրով հրատարակութիւն մի անցաւ մեր ձեռքն, 30 քառածալ երեսէ բաղկացեալ, որ առաջ Յունարէն հրատարակուած է և ապա 1868 ին Ռուսերէն թարգմանուած եւ տպագրուած է Լէյպցիգի մէջ։ Ռուսերէն հրատարակութեան վերայ յատկապէս նշանակուած է — "Ցանկացող Ռուս ուխտաւորն կարող է ստանալ Յունաց Ս. Յարութեան տեսչէն կամ Բեթղեհէմի վանքէն"։

Սոյն հրատարակութեան հեղինակն է Բենիամին Իօաննիդիս, որ վախճանեցաւ անցեալ ամսոյն մէջ։ Սա էր

Կիւրղոս Պատրիարքի 'ի Գերմանիա ուսած որդեգիրներէն, որ իւր հմտութեամբ, լեզուագիտութեամբ և գործունէութեամբ առաջին անձն կը համարուէր Յունաց Միաբանութեան մէջ, և Կիւրղոսի գահընկէցութեան միջոցին ևս՝ ինքն էր առաջին դեր խաղացողն։

Հրատարակութեան պարունակութիւնն է պատմութիւն Բէթլէհէմ քաղաքի վերայ, Ս. Ծննդեան մեծ եկեղեցւոյ և Ս. Այրի վերայ, նոյն եկեղեցւոյ սկզբնական շինութեան և յաջորդ դարուց նորոգութեանց վերայ, և այլն և այլն, որոնք քաղուած են գլխաւորապէս յունական առասպելախառն աղբիւրներէ և մեծաւ մասամբ կը հակառակին Կոմս Վօգէի գիտնական և ընդարձակ աշխատութեանն, որ ունի այսպիսի վերնագիր Les Églises de la Terre Sainte — Եկեղեցիք Ս. Երկրին։

Մեր նպատակն չէ այս տեղ ձեռնամուխ լինել պատմական քննութեան, վասն զի Խօմնիդիսի հրատարակութիւնն և ոչ քննութեան ենթարկուելու չափ արժանաւորութիւն ունի. այլ յերիւրուած է միայն ուխտաւորաց պարզամտութիւնն պատրելու և համոզելու համար թէ՝ Բէթլէհէմի եկեղեցին շինուած է Յունաց ձեռքով, կը պատկանի միմիայն Յունաց և Հայք ու Լատինք միայն Յունաց շնորհիւ մուտք ունին այն տեղ։ Ի հարկ է այսպէս ևս Կոմս Վօգէն ամենայն ինչ Լատինաց և մանաւանդ Խաչակրաց վերագրած է։ Մեր նպատակն է միայն համառօտիւ ցոյց տալ՝ թէ յիշեալ հրատարակութեան հեղինակն, որ ուսուցչապետ աստուածաբանութեան կը մակագրէ իւր անունն, ինչ նայուածքով նայած է Հայոց վերայ և ինչ պատկերով ներկայացուցած է իւր ընթերցողաց, այն է ամեն տարի յԵրուսաղէմ դիմող բազմաթիւ Յոյն և Ռուս ուխտաւորաց, որք իրենք կարդալէն զատ իրենց երկիրներն ևս կը տանին նոյն հրատարակութիւնն իբրև նուէրական յիշատակ 'ի Ս. Երկրէն։

Հեղինակն, Ս. Ծննդեան եկեղեցին Յունաց վերագրելէն զկնի (բայց 'ի Մօրէն որ վեհանձնաբար Լատինաց կը թողու) կ'ասէ թէ՝ Ծննդեան Այրն Յունացն է, բայց Հայք ևս կը պատարագեն, և ապա կը յաւելու թէ՝ մեծ եկեղեցւոյ հիւսիսային թեւն Յունացն է, բայց շնորհած են Հայոց, որք և այն տեղ ունին Զոհարան։

Կը տեսնենք ահա, որ աստուածաբան հեղինակն Սեղան չ'անուաներ, ինչպէս իրենցն կ'անուանէ, այլ Զոհարան, որ հեթանոսական կամ հրէական զոհագործութեան տեղի կը նշանակէ։ Մի թէ հարիւրաւոր անգամ տեսած չէ՞ Հայոց արարողութիւններն, և մի թէ չը գիտէ՞, որ Հայք հեթանոսական կամ հրէական զոհագործութիւն չ'ունին, այլ քրիստոնէական պատարագ և հետևապէս սեղան պատարագի և ոչ թէ Զոհարան։ Գիտէ, շատ լաւ գիտէ, և քանի՛ քանի՛ անգամ արդեօք Կիւրղոսի հետ, իբրև նշանաւոր փորձապետ այցելութեան գալով մեր Պատրիարքարանն, խօսած չէ Քրիստոնէութեան վերայ, եկեղեցեաց միութեան վերայ և այլն և այլն։ Բայց այս ամենն լոկ ձեւեր, քնացնելու ձեւեր են. և ահա իւր հրատարակութեամբ այնպիսի ոգի կը ներշնչէ պարզամիտ ուխտաւորներուն, որպէս զի Հայոց սեղաններն՝ հեթանոսական զոհարաններ համարեն, Հայերն իբրև կռապաշտներ նկատեն, և շատ նուէրներ տան իրենց, շատ դրամներ զոհեն ամեն կերպիւ օժանդակեն, որպէս զի եթէ հնարաւոր է օր մի յաջողին Հայերն իսպառ արտաքսել Ս. Տեղիներէն և Աստուծոյ

տաճարներն ազատել հեթանոսական զոհագործութենէ ։

Լուսաւորչի դասակարգութենէն երբէք վար չը մնար Յոյն կղերն Աստուծոյ փառքն տարածելու և արքայութիւնն յառաջացնելու համար ։ Այն Միաբանութիւնն, որ անամօթաբար Հայոց սեղանն Զոհարան կ'անուանէ, այնպիսի լկտի գործքեր կը գործէ Աստուծոյ տաճարներուն մէջ, այնպիսի ցոփ արարմունքներ ունի, որ բնաւ երբէք չը կարծուիր որ հեթանոս քուրմերն ներէին իրենց այդ լկտութիւններն . . . . ։ Մեր պարկեշտութիւնն չը ներէր մինչև անգամ անպատրուակ խօսիլ նոցա լպիրշ գործոց վերայ․ բայց իրենք կը գործեն առանց երբէք կարմրելու և ամաչելու ։

Աշխարհս այսպէս է․ մինչդեռ քրիստոնէութիւնն իսպառ խոյս տուած է Յոյն Միաբանութեան կեանքէն, ընթացքէն, սրտէն և հոգիէն, ընդհակառակն՝ կը հրատարակեն 'ի լուր աշխարհի, որ Հայք հեթանոսական զոհարան ունին և ոչ քրիստոնէական պատարագի սեղան ։ Միթէ այս չէ՞ և Լոյոլայի Ընկերութեան ընթացքն — 'ի ներքուստ հեթանոսական գործերէն աւելի վատ գործեր գործել և արտաքուստ զայն իբրև անհաւատ և հեթանոս մրոտել ։

ՍԻՕՆՆ շատ անգամ յունական չարակամութեան արարքներն նշաւակած է 'ի զգուշութիւն մեր միամիտ Ազգայնոց․ բայց դժբաղդաբար մերթ ընդ մերթ կը տեսնուի որ մերայինք արտաքին ցոյցերէն երբեմն այնքան կը յափշտակին, որ դոգցես կը մոռանան ամենայն ինչ և ինքնապարծ օրթոդոքսութեան միապարաց թմբկահարութեանն արձագանգ կը տան ։ Մեք կը կրկնեմք ահա, որ արթուն և զգուշանալու է ամեն ժամանակ եւ օրթոդոքսութիւնն (որ թէ՛ հեթանոս կը հռչակէ զմեզ եւ՛ թէ կը շոյէ՝ միութեան խնդիրն յեղյեղելով) միշտ և հանապազ համարելու է մեր Ազգայնութեան համար այն անելանելի անդունդն, ուր գլորուողն պիտի մնայ անյարիր և այլ եւս Հայութեան լոյս պիտի չը տեսնէ ։

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Յունաց ներկայ Պատրիարքի գալստենէն 'ի վեր որչափ որ առ երեսս Յունաց Միաբանութեան և տեղական յունադաւան ժողովրդոց մէջ խաղաղութիւն կը նշմարուէր, բայց պատճառական և հանդիսաւոր կերպիւ երկուստէք հաշտութեան և խաղաղութեան պայմաններն վաւերացած և ընդունուած չը լինելով՝ մերթ ընդ մերթ դժգոհութեան ցոյցեր կ'երեւէին ժողովրդեան կողմէն ։ Ներկայ ամսոյս մէջ Յունաց Պատրիարքն հանդիսաւոր պատարագ մատուցանելէն զկնի, ուր միայն ներկայ էր քաղաքացի ժողովուրդն և ոչ եկաւորք կամ ուխտաւորք, Միաբանութեան կողմէն կարդացուեցան հաշտութեան համար պատրաստուած պայմաններն, որոնք յերիւրուած էին այնպիսի հնարագէտ ճարտարամտութեամբ, որ պարզամիտ ժողովուրդն խորն չը թափանցելով ընդունած էր գոհութեամբ և յետ աւարտման հանդիսին՝ ուղղակի 'ի Պատրիարքարան դիմած էր նախաճաշիկով եւ ըմպելեօք հաշտութեան պայմաններն կնքելու ։

Այն հանդիսի երկրորդ օրն, որ Կիւրակի էր, քաղաքացի ժողովուրդն եկեղեցին երթալով՝ իւր քահանայական դասն ևս տարած էր իւր հետ, որպէս

զի, երբ մի դասէն Յունաց Միաբանութիւնն յունարէն երգէ, միւս դասէն քաղաքացի կղերն Արաբերէն երգէ։ Այսպէս ևս համոզուած էր ժողովուրդն թէ ինքն այսուհետև Պատրիարքի ընտրութեան մէջ քուէ տալու իրաւունք պիտի ունենայ եւ պիտի կարողանայ իւր տեղական եկեղեցական դասէն առաջնորդ եւս ունենալ, որպէս զի ամէն ժամանակ չըստիպուի Պատրիարքին և կամ Երուսաղէմի Սինոդին դիմել։ Սակայն շուտով տեսաւ որ խաբուած է. վասն զի երբ քաղաքացի կղերն սկսաւ Միաբանութեան հաւասար իրաւունքով մի դասն գրաւել և արաբերէն երգել, աղմուկն բարձրացաւ եւ Միաբանութիւնն տեսնելով թէ պիտի չը կարենայ ահագին բազմութիւնն եկեղեցիէն հանել, ինքն ելաւ եկեղեցիէն և հետևեալ օրերուն մէջ իսպառ արգիլեց ժողովրդեան սոյն կարծեցեալ ձեռներեցութիւնն և այսպէս խափանեցաւ նենգութեան աւազը վերայ հաստատեալ խաղաղութիւնն։ Ինչպէս կ'երևի տեւական խաղաղութիւնն դժուարաւ պիտի հաստատուի Միաբանութեան և տեղական ժողովրդեան մէջ. վասն զի ժողովուրդն թեւ և թիկունք ունի իրեն (թէ և ոչ յայտնապէս) Ռուսիոյ Հիւպատոսարանն, որ ամենայն ճշդութեամբ կը կատարէ իւր Տէրութեան հրահանգներն, այսինքն ոչ թէ պաշտօնապէս կը միջամտէ, այլ իբրև հաշտարար կը ձեւանայ երկոցունց կողմանց, և այն գումարն, որ Ռուսաստանէն ամէն տարի յունական Միաբանութեան կը գար և Բուլղարական խնդրոյն առ թիւ ընդհատած էր, նոյն գումարն այժմ մասն առ մասն կ'ըստանայ Հիւպատոսարանն եւ ոչ թէ Միաբանութեան կը յանձնէ, այլ տեղական յունադաւան ժողովրդոց կը բաժնէ իբրեւ աղքատաց, միշտ յայտնելով որ Տէրութիւնն կարող չէ անկարեկից լինիլ օրթոդոքս Արաբներուն։ Այնպէս որ այժմ տեղական ժողովուրդն իրեն դաւանակից բարերար կը ճանաչէ առաւել Ռուսիոյ Կառավարութիւնն քան թէ Յունաց Միաբանութիւնն։ Իսկ Ռուսիոյ Տէրութիւնն, տեսնելով թէ Յունաց Միաբանութեան հետ համընթացութիւնն գրեթէ անհնարին է, տեղական ժողովրդեան միջոցաւ կ'ուզէ տիրական միջամտութիւն ունենալ Ս. Տեղեաց մէջ, ուր տակաւին պատուաւոր և դաւանակից հիւր միայն կը համարուի Յունաց Միաբանութեան կողմէն և այն յաւէտ Ռուս Ուխտաւորաց մեծամեծ նուիրանաց և դրամական զոհողութեանց պատճառաւ։

—Յոյն կղերն դոգցես ուխտած է ամիս մը չանցնել առանց իրաւունք բռնաբարելու և խռովութիւն յարուցանելու Բեթլեհեմի եկեղեցւոյն մէջ։ Այս մասին Ս. Աթոռոյս Վարչութիւնն գրեթէ շարունակ տագնապի մէջ է։ Մերթ հեռագիր կը հասնի Բեթլեհեմի Տեսչէն՝ թէ ահա Յոյնք մեր բուրվառն կախած տեղէն վերուցին։ Մերթ նամակ կը հասնի՝ թէ այսօր Յոյնք իրենց սահմանեալ ժամանակն չը հասած՝ իրենց ժամերգութիւնն սկսան մեր ժամերգութեան վերայ։ Մերթ հեռագիր կը հասնի՝ թէ ահա Յոյնք արգելք եղան՝ կամ մեր մկրտութեան, կամ մեր հարսանեաց, կամ մեր թաղման, կամ մեր նշանաւոր Տօնախմբութեանց ժամանակ սիւնազարդ դուռէն հանդիսիւ անցնելու, մեր Եկեղեցւոյ ծիսական հնաւանդ սովորութեան համեմատ։ Ա՛ռ քեզ տագնապ, ա՛ռ քեզ շփոթութիւն, մկրտեալն, կամ նորապսակքն, կամ ննջեցեալն ժամերով յեկեղեցին պիտի սպասեն, մինչեւ Ե-

բուսավէժին հրաման առնուլ և ղրկուլ, որ ելնեն։ Մերթ լուր կը հասնի՝ թէ ահա մեր պատկերն անհետացուցին, մեր աշտանակն վերուցին, մեր աւելն արգիլեցին, և այլն և այլն։

Յոյն կղերին սոյն խռովասէր և անտիքրիստոնէական վարմունքն և Տէրութեան տեղական (Բեթլէհէմի) պաշտօնէից մերթ թոյլ, մերթ կողմնասէր և մերթ բռնաւորական ընթացքն անընդհատ կը տառապեցնեն և կը տատամսեցնեն Ս. Աթոռոյս Վարչութիւնն։

Ահա այս անգամ, Ս. Ծննդեան հանդէսներուն մօտաւորութե̃ պատճառաւ, մինչդեռ կը պատրաստուէինք Ս. Ծննդեան եկեղեցւոյ մեր սեպհական մասն աւլել, յանկարծ գիր եկաւ Վսեմ. Բդեշխէն մեր այս ինչ և այն ինչ տեղերն չաւլել, յայտնելով թէ քննութեան տակ է, որոց համար Յունաց ևս գրուած է չ՚աւլել. իսկ ո՛ր ազգն որ աւլէ, պատասխանատուութե̃ ենթակայ պիտի մնայ։ — Սոյն ազդարարութեան դէմ իսկոյն բողոքեցինք մեք, յայտնելով որ Յոյնք արդէն իրաւունք չունին մեր սեպհական տեղիքն աւլելու. իսկ մեր աւլելու իրաւանց մասին մեք ոչ միայն նախնական Հրովարտակներ ունինք, այլ և վերջին տարիներուս մէջ յատուկ հրամանագիր ևս ունինք Բ. Դռնէն։ Վասն զի, 1873ին, երբ Քեամիլ Փաշան զինու զօրութեամբ արգիլեց մեզ մեր սեպհականութիւնն աւլելու, բողոքեցինք ՚ի Բ. Դուռն և 1874ին Դեկ. ամսոյն մէջ, թէ և ինքն հրաժարուած, սակայն հեռագրեց Բեթլէհէմի Միւտիրին հսկել և չը թոյլատրել Յունաց իրենց սահմանէն դուրս աւել ածելու։ Իսկ 1875ին, Սեփէր 23 թիւ յատուկ Հրամանագիր եկաւ Բ. Դռնէն, որ մեր բողոքագրին ուշադրութեան առնլով և մեր իրաւունքն յարգելով՝ կը հրամայէր ըստ մեր նախնական սովորութեան մեր սեպհական տեղիքն աւլել, ինչպէս որ սոյն հրամանին համեմատ աւլեցինք և այլն. ահա ժամանակն մօտեցած է դարձեալ պիտի աւլենք առանց որ և իցէ պատասխանատուութեան ենթարկուելու։ Վսեմ. Բդեշխն մեր բողոքին պատասխանելով՝ յայտնեց իրբ թէ Տէրութեան Հրամանագրին մէջ ականէ յանուանէ գրուած չէ՝ թէ ո՞ր տեղերն պէտք է աւլել, այլ միայն գրուած է թէ Հայք իրաւունք ունին իրենց սեպհականութիւնն աւլելու։ Ուստի առաստաղներն և երեք լուսամուտներն պէտք է մնան ընդ քննութեամբ, որոց վերայ Յոյնք խնդիր յարուցած են։

Սոյն գրոյն դէմ դարձեալ բողոքեցինք՝ յայտնելով թէ առանց ականէ յանուանէ նշանակուելու՝ մեր սեպհականութիւնն արդէն յայտնի է. առաստաղներն և լուսամուտներն մեր սեպհականութեան վերայ են և ո՛չ ուրիշ տեղ, եւ հետեւապէս Բարեխնամ Տէրութեան Հրամանագիրն ամենեւին մեկնութիւն չը վերցներ։

Մինչդեռ սոյն բանակցութիւններն կը լինէին՝ յանկարծ ամսոյս 22ին հեռագիր հասաւ Բեթլէհէմի Տեսչէն, թէ Յոյնք մեր բարձրագոյն առաստաղն աւլեցին. որչափ ջանացինք դիմադրել, խափանելու հնարք չեղաւ, վասն զի Միւտիրն չուզեց օգնել մեզ, պնդելով թէ արգիլելու հրաման չունի Վսեմ. Բդեշխէն։

Սոյն ապօրինութեան դէմ դարձեալ բողոքեցինք Բդեշխին, որ յայտնեց թէ՝ ինքն աւլելու հրաման գրած չէ Միւտիրին Յունաց համար, այլ միայն գրած է թէ անցեալ տարի որ ազգն որ աւլած է, դարձեալ նոյնն պիտի աւլէ։ Առ այս պատասխանեցինք իրեն որ վերին առաստաղն և ո՛չ մի ազգ

տուած է անցած տարի Ս. Ծննդեան ժամանակ, վասն զի նախորդ տարիէն բողոքած էինք Յունաց բռնաբարութեան դէմ և Բ. Դռնէն աւելու հեռագիր եկաւ մեզ այն օրն, երբ մենք Ս. Ծննդեան հանդէսն կը կատարէինք, ուստի և կարող չէինք հանդէսն կիսատ թողուլ և աւելել, և ահա սոյն պատճառաւ յետ մնաց: Վերին առաստաղի աւելելուն դէմ բողոքած ժամանակ հեռագիր եկաւ Բեթլեհեմի Տեօչէն թէ՝ "Յոյնք սկսան ահա մեր դրան վերեւ գտնուած ւէրն եւս աւելել, բայց արգիլեցինք. սակայն ոչ թէ Միւտիրն, այլ Վսեմ. Բդէշխի կողմէն յատկապէս ղրկուած հազարապետն յայտնեց թէ սոյն ւէրն պիտի աւլուի և եթէ ընդդիմանաք հրաման ունիմ զինուորներ կանգնեցնել և այնպէս աւելել տալ. ուստի և ես ասայի՝ օտարաց բնաւ չեմ թոյլատրեր, բայց քանի որ Տէրութեան հազարապետն կը միջամտէ, մեր հաւատարիմ հպատակութիւնն չը ներեր մեզ բնաւ Տէրութեան հազարապետին և զօրացն դիմադրել. զայս ասելով թողի և ելայ եկեղեցիէն ":

Ինչպէս վերին առաստաղի, նոյնպէս և ւէրի աւելման մասին վերստին բողոքեցինք Վսեմ. Բդէշխին և ընդնմին առանձին գրով եւս յայտնեցինք թէ՝ մեր Ս. Ծննդեան Տօնն մօտեցած լինելով մեր Հրովարտակաց զօրութեամբ և Բ. Դռնէն եկած Հեռագրին և Հրամանագրին համեմատ պէտք է աւլենք մեր սեպհականութիւնն, և տակաւին պատասխան ստացած չենք այս մասին. Սակայն յայտնի է թէ վերին առաստաղն և ւէրն պիտի չը թոյլատրուի մեզ վերստին աւլել ընդդէմ Յունաց բռնաբարութեան. լուսամուտներն եւ ստորին առաստաղն պիտի մնան ընդքննութեամբ, ինչպէս կանխաւ յայտնած է Վսեմ. Բդէշխն գրով, և ահա այսպէս դարձեալ տագնապ, դարձեալ ղրկանք իրաւանց. տեսնենք թէ ուր և երբ պիտի վերջանան այս խնդիրներն:

Ներկայ Վսեմ. Բդէշխն քաղաքս ժամանելու օրէն 'ի վեր ամէն տեսակցութեանց մէջ միշտ կը յայտնէ թէ՝ Տէրութեան մեծ և ամենամեծ փափաքն է Ս. Տեղեաց եւ մանաւանդ Բեթլեհեմի Եկեղեցւոյ սեպհականութեան եւ համամասնութեան (միաշտերեկութեան) խնդիրներն կարգադրել օրինաց և իրաւանց համաձայն, և սոյն կարգադրութիւնն ոչ միայն օգտակար է Ս. Տեղեաց իրաւատէր երեք Քրիստոնեայ Ազգաց, այլ յաւէտ Տէրութեան արտաքին քաղաքականութեան: Մեք եւս համոզուած ենք որ այսպէս է, մեք եւս կը փափաքինք, որ ոչ միայն մեր տագնապն վերնայ, այլ և մեր Բարեխնամ Տէրութեան տագնապն ևս՝ 'ի մասին խնդրոյ Ս. Տեղեաց, յորմէ ծնունդ առաւ երբեմն բազմաղէտ Խնդիրն Արեւելեան.

Ըստ յայտարարութեան Վսեմ. Բդէշխին, Ս. Ծննդեան Տօներէն ըզկընի, պիտի սկսի Բեթլեհեմի եկեղեցւոյ համամասնութեան և սեպհականութեան խնդրոց կարգադրութիւնն: Կը մաղթենք, որ յաղթանակն արդարութեան կողմն լինի՝ 'ի փառս Տէրութեան և 'ի պատիւ ներկայ Փոխարքային և իւր ստորակարգեալ պաշտօնէից.

ՅՈՒՆԻՍ

Խորհուրդ և միութեան գործ. Ճանաչելու համար խորհուրդ պէտք է, լինելու համար միութիւն և գործ. 121_136
Կիսաւէր Եկեղեցի Հայոց 'ի գիւղըն Էլբիրէհ: 136_137
Կեդրոնական վարժարան Բուլղարեան ընկերութեան. Բան առ ազգն Հայոց. 137_139
Դպրոցական շէնքեր. 139_140
Նիւթք ուսման նախնական դպրոցներու համար. 140_142
Պատասխանի. 142_143
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. 143_144

ՅՈՒԼԻՍ

Ծաղկաքաղ Ամերիքական.–Յափշտակուած շէնքեր. 145_152
Ծաղկաքաղ Բրիտանական.–Նախախնամութեան վրայ վստահութիւն. 153
Տէրը պիտի հոգայ. 154
Անխաբ Առաջնորդ. 155
Ճշմարիտ եղիր. 156
Նամակ. Առ Պ. Ս. Մ. 157_159
Կիրառութիւն ժամանակի. 159_163
Խնայողութիւն. 163_167
Շուշան Շաւարշանայ. 167
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. 167_168
Վրիպակ. 168

ՕԳՈՍՏՈՍ

Կրթարան Աւետարանական բանից.–ԴԱՍ Ե.–Անտարբերութիւն կրօնական. 169_177
Ծաղկաքաղ Ամերիքական.–Հաւատքով քալելը. 177_180
Ծաղկաքաղ Ամերիքական.–Քրիստոս առ Քրիստոնեայն. 180_181
Մանուկն և Քերովբէն. 181_182
Տարագիր Սոխակ. 183_184
Մեր ժամանակուայ ոգին. 185_192
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. 192

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Կրթարան Աւետարանական բանից.–ԴԱՍ Ե.–Անտարբերութիւն կրօնական. 193_202
ՄԱՀԱԳՈՅԺ.–Եղերգ 'ի տարաժամ մահ Մուրատայ, դեռահասակ որդւոյ Մեծ. Բաղքալայ Յ. Մուրատեանց 203_205
Մեր ժամանակուայ ոգին. 206_208
Անգղիական Ծաղկաքաղ. 208_212
Ամուսնութիւն և ամուրիութիւն Եկեղեցականաց. 212_215
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. 216
Նոր հրատարակութիւնք. 216

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Կրթարան Աւետարանական բանից.–ԴԱՍ Զ.–Արտասուք և Երգ. 217_225
Տիպիկոն կամ Յիշատակագիրք Եկեղեցւոյ. 226_233
Թէ մինչեւ որ աստիճան նախանձն կը կուրացնէ զմարդըն. 233_235
Բարառնութիւն. 236_238
Յ. Հոլուեան և իւր վիմագիր հրատարակութիւնն. 238_239
Նամակ. 239_340
Նոր հրատարակութիւնք. 240

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Կրթարան Աւետարանական բանից.–ԴԱՍ Զ.–Արտասուք և Երգ. 241—252
Տիպիկոն կամ Յիշատակագիրք Եկեղեցւոյ. 252—261
Ի բանից Թագաւորին Նուշըրէվանի. 261—263
Կարեւոր ծանուցումն. 263—264
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. 264
Նոր հրատարակութիւնք. 264

ՑԱՆԿ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Կրթարան Աւետարանական բանից.—ԴԱՍ Է. —Տաճարի քարերը. (Շարունակելի) . . . 265_274
Հրովարտակ կայսերական Մեծաշուք Վեզիրդ իմ Մահմուտ Նէտիմ փաշա. . . . . 274_280
Պաշտօնական ազդ. յԱտենադրութենէ Տնօրէն Ժողովոյ Ս. Աթոռոյս . . . . 281_282
Երգումն 'ի Ռխուալի. . . . . 282_283
Ուխտ 'ի Ս. ԲԵԹՂԷՀԷՄ և 'ի շրջակայս նորին . 283_285
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ . . . . 285_288

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Սիօնը ամսէ ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս ութածալ թղթով։

Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիտիյէ, հանդերձ ճանապարհի ծախքովը կանխիկ վճարելի։

Գ. Զատ տետրակ առնել ուզողը, պէտք է ամէն մէկ տետրին չորս դահեկան վճարէ։